

Gezonde winterbijen
Observatiekast Groot Ammers

Pluimvoetbijen
Impressie studiedagen

Bijenwas
Terugkomdag honingkeurmeesters

*bijen*houden

december 2008

Nederlandse BijenhoudersVereniging

'Van de redactie'

Terwijl ik deze aanhef schrijf zie ik in gedachten beelden van 20 jaar redactiewerk. Beelden van al die contacten tijdens vergaderingen, op markten en andere bijeenkomsten. Beelden van het overleggen, schrijven en telefoneren. Maar ik zie vooral de beelden van de redactievergaderingen: een groep gemotiveerde en bevlogen mensen gezeten rond een tafel bezaaid met papieren. Aan het einde van deze jaargang is het dan ook goed om terug te kijken naar de vorige jaargangen. Het is een goede tijd geweest, meestal gezellig en zeer productief, soms wat stekelig en kritisch. Maar kritiek is altijd nodig om de redactie scherp te houden. Zonder dit zou ik allang zijn ingeslapen. Ik kijk er met veel plezier op terug; langzamerhand is het tijd om de fakkel over te dragen. De komende maanden werk ik het nieuwe redactieteam in. Tijdens de ALV in april zal de nieuwe hoofdredacteur door de leden worden benoemd.

Voor dit nummer heeft Mari van Iersel een interessant artikel van de Duitse onderzoeker Ralph Büchler vertaald. Eindelijk eens een opbeurend artikel na alle verhalen over bijensterfte in de vorige nummers. Pieter van Breugel heeft een laatste bijdrage geschreven over de pluimvoetbijen. Pieter dank, namens vele lezers, voor al die prachtige verhalen en foto's gedurende vele jaren: we zijn daardoor beter gaan kijken naar al die bijtjes die we allemaal wel eens voorbij zien schieten.

De organisatoren van de studiedagen in Boxtel, Weert en Beilen kunnen terugzien op een geslaagde dag. In totaal hebben 455 imkers één van deze dagen bezocht. Een kort verslag van de honingkeuringen en een kleine fotoimpressie vindt u centraal in deze Bijenhouden. De onderwerpen en auteursindex is ook dit jaar verzorgd door Nienke de Jong.

Ik wens u fijne feestdagen en een goed en gezond bijenjaar 2009. Dank voor de samenwerking al deze jaren.

Marleen Boerjan

Inhoud

Bijengezondheid *Ralph Büchler*

Gezonde winterbijen door het afnemen van broed

3

Imkerervaringen *Frans Gielen*

Dubbelwandige voor- en achterkant van Spaarkasten

6

Cursief *Rik Oldeven*

Uit de imkergemeenschap

Observatiekast in Groot Ammers *Otto Zwartbol*

7

Van imker tot imker *Ko Zoet*

8

Buitensnippers *Astrid Schoots*

Apipedia *Ton Thissen*

9

9

Solitaire bijen

Pluimvoetbijen in de berm *Pieter van Breugel*

10

Impressie studiedagen

Goede kwaliteit honing in Beilen, Boxtel en Weert

12

Bijproducten

Oud gebruik van bijenwas *Toon Brekelmans*

14

Uit de imkergemeenschap

Terugkomdag honingkeurmeesters *Joop Kamps*

16

Eenvoudig en effectief imkeren *Wim Joosten*

17

Minisymposium: bloeiende akkerranden

17

NBV Verenigingsnieuws

Ervaringen van cursisten van de Basiscursus Helmond

18

Onderscheidingen NBV

19

Cursussen

Vraag en aanbod

Foto van de maand *Kees van Heemert*

Index

Agenda

20

21

21

22

24

Colofon

Bijenhouden, maandblad voor bijenhouders

Jaargang 2, nummer 12, december 2008 ISSN 0926-3357.

Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (in juli en augustus verschijnt één nummer) in een oplage van 6.300 ex.

Hoofdredacteur

mw. M.L. Boerjan

Redactie

P. Elshout, M.J. van Iersel, H.A.T. van der Scheer,

mw A. Schoots, T. Thissen

Vaste medewerkers

P. van Breugel, F. Gielen, B. Jansen Venneboer,

mw. N. de Jong, H. Oude Essink, en K. Zoet

Redactie & administratie

mw. M.J.E.M. Canters (secretaris), PB 90, 6720 AB Bennekom,

t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80 e redactie@bijenhouders.nl

bankrekening 53.90.42.897 ABN-AMRO, t.n.v. **Bijenhouden**.

Tarieven voor handelsadvertenties op aanvraag bij de redactie
Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod'    10, per 20 woorden, elk extra woord    0,25. Betaling bij opgave.

Alle in **Bijenhouden** gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.
Overname van artikelen en illustraties alleen met voorafgaande toestemming van de redactie en met bronvermelding.
Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk acht weken v  r de datum van verschijning aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur via e-mail insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's (indien digitaal tenminste 300 dpi op te gebruiken formaat). Afdelingen die een cursus organiseren worden verzocht hierover beknopte informatie aan de redactiesecretaris te sturen.

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen

Druk Drukkerij Offset Service, Valkenswaard

Omslagfoto Astrid Schoots **montage** Harrie van Oosterhout

Jaarkleuren

De jaarkleuren zijn als volgt. De jaren eindigend op
0/5: blauw | 1/6: wit | 2/7: geel | 3/8: rood | 4/9: groen

Gezonde winterbijen door het afnemen van broed

Ralph Büchler, vertaald door Mari van Iersel

De enorme verliezen aan bijenvolken bij veel imkers zijn vaak te herleiden tot een slechte gezondheid van de bijenvolken. Die gezondheid houdt vooral verband met de varroabesmetting van het in augustus en september opgekweekte broed. Deze samenhang is bij veel imkers bekend en wordt ondubbelzinnig bevestigd door de resultaten van de meerjarige monitoring van bijenvolken in de Bondsrepubliek Duitsland. Kort gezegd: varroaproblemen in de zomer leiden tot het verlies van volken in de winter. Blijkbaar lukt het in de praktijk dikwijls niet om schade door varroa tijdig te voorkomen ondanks een veelvoud aan werkzame bestrijdingsmiddelen zoals organische zuren, thymolproducten en synthetische acariciden. Vandaar dat de auteur, Dr. Ralph Büchler, zich de vraag stelt of we geen fundamentele verbetering van de gezondheidstoestand zouden kunnen realiseren door een verandering van bedrijfsmethode en verzorging van de volken. Hij stelt voor om te leren van de natuurlijke overlevingsstrategieën van de bijen. Hij geeft ons het resultaat van zijn onderzoek weer en leidt daaruit praktische behandelingsadviezen af.

Het zwermen is een van de belangrijkste natuurlijke afweermiddelen tegen het verspreiden van broedziekten. Elk vitaal bijenvolk verlaat minstens eenmaal per jaar al haar broed en vernieuwt heel het ratenbestand. In het achtergebleven nest neemt een jonge koningin de macht over nadat er een broedstop is geweest.

De zwerm zoekt een nieuw onderdak dat minstens een paar honderd meter van het oude volk verwijderd is, zodat in de natuur volken als regel apart leven zonder een regelmatig vervliegen van bijen (en daarmee overdracht van ziekten) naar buurvolen.

Tenslotte maakt de sterke vermeerdering gedurende de opgaande helft van het jaar het wegvallen van zwakke en zieke volken uit de populatie mogelijk tijdens de neergaande helft van het jaar. Kortweg gezegd is het verlies van 50% van de volken in de loop van het jaar onder natuurlijke omstandigheden normaal en zorgt dat voor een voortdurende aanpassing! Alleen door constante selectie van gezonde en resistente volken kan de bijenpopulatie op de lange termijn overleven en alle ziekten en parasieten weerstaan.

Ervaringen met niet behandelde darrenvolken

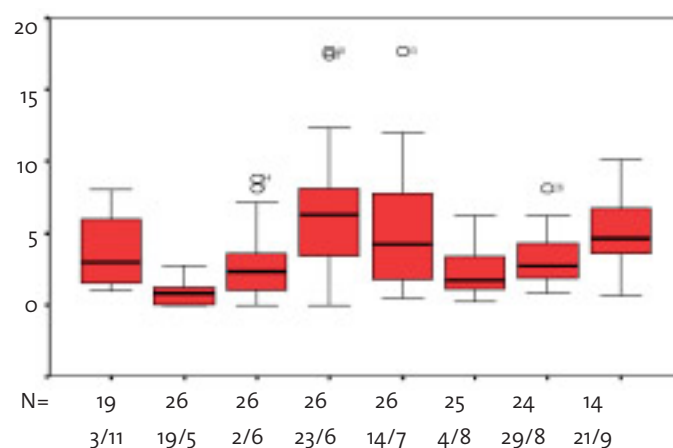
Sinds 2003 proberen we op het eiland Unije en sinds 2005 ook op Norderney en andere 'tolerantie bevruchtungsstations', om voortdurend onbehandelde darrenvolken aan te houden. Door de permanente varroadruk krijgen volken die dat erg goed aankunnen een selectievoordeel en kunnen daardoor sterk bijdragen in de paring van daar opgestelde koninginnen. Omdat er bij deze volken geen darrenbroed wordt weggesneden, ze er integendeel zelfs royaal darrenraat bij krijgen, kunnen de varroamijten zich in de loop van het seizoen sterk vermenigvuldigen.

In navolging van het natuurlijke zwermproces ontnemen we deze volken ongeveer vier weken voor het sluiten van het bevruchtungsstation alle broed (op dat tijdstip is er geen opkweek van darren meer nodig voor de paringen). De koningin en de meeste bijen van het volk worden op jonge raat (lege ramen, voerramen, eventueel kunstraat) in de onderbak gezet. Daarop een moerooster en de honingkamers. Om de zich op de bijen bevindende mijten te lokken, wordt er een raam met open broed achtergelaten. Dit varroavangraam wordt tien dagen later, als het broed gesloten is, weggenomen en omgesmolten.

In de loop van de jaren was het steeds weer verrassend om te zien hoezeer de varroabesmetting door deze eenvoudige maatregel werd verminderd en hoe de volken op de jonge raat een gezond en compact broednest opzetten, ondanks de soms extreem hoge besmetting in de tijd daarvoor. Veel van deze volken hebben we in de achter ons liggende jaren zonder verdere behandeling met succes kunnen overwinteren. Als een typisch voorbeeld wil ik het verloop laten zien van de varroabesmetting bij de darrenvolken op Norderney in 2005 (zie figuur 1).

De verwijderde ramen met broed hebben we met weinig opzittende bijen en twee ramen voer per bak in kasten van twee of drie bakken verzameld. Deze kregen meteen een moer en werden door een behandeling met mierenzuur of thymol gesaneerd en als extra volken aangehouden. Op deze manier hebben we bij-

Mijten per 10 gram bijen

Figuur 1. Verloop van de besmetting (mijten per 10 g bijen) van de Norderney-darrenvolken van 3-11-2004 tot 21-9-2005. Volken met meer dan 4 mijten per 10 g bijen zijn één keer met melkzuur behandeld. Bij drie erg zwaar besmette volken werd op 23-6 alle broed weggenomen, bij de overige volken op 14-7. Van de 26 volken waarmee we begonnen, konden 14 volken zonder verdere behandeling ingewinterd worden, de rest werd vanwege een zware besmetting of onvoldoende volkssterkte in augustus opgeruimd.

Toelichting op deze zgn. Boxplot-grafiek: de dikke lijn is de mediaan: 50% van de volken heeft een besmetting die lager is dan de mediaan en 50% heeft een besmetting boven de mediaan. 50% van alle volken ligt binnen de gekleurde balk, de lijntjes geven de uiterste waarden aan, enkele uitschieters zijn als afzonderlijke punten aangegeven.

voorbeeld in 2005 van de darrenvolken op Norderney 19 extra afleggers gemaakt.

Een alternatief is om eerst alle bijen uit te laten lopen, vervolgens oude raat te verwijderen en te vervangen door jonge raat of indien nodig door kunstraat, en ze zoals bij een zwerm een nieuw broednest op te laten bouwen. Daarbij kan de fase zonder gesloten broed goed gebruikt worden om de mijten te doden met een behandeling met melkzuur, oxaalzuur of perizine.

Systematisch onderzoek, wegnemen van alle broed

In verband met de positieve ervaringen op de tolerantie-bevruchtungsstations zijn we in 2007 begonnen met meerjarig opgezet systematisch onderzoek naar de gevolgen van een volledig wegnemen van alle broed op de gezondheid, volksontwikkeling en honingprestatie van de bijenvolken. Op twee onderzoeksstanden van het instituut met elk 16 volken werd de invloed van het tijdstip van behandelen onderzocht. Telkens werd van vier volken alle broed weggenomen. Bij de eerste groep op 13 juni, bij een tweede groep op 4 juli en bij een derde groep op 25 juli. De overige volken dienden als controlegroep en werden op 25 juli vier keer met een sponsdoek met mierenzuur 65% behandeld.

Parallel daaraan hebben zeven imkers in verschillende streken van Hessen bij een deel van hun volken al het broed weggenomen – en vergeleken met de andere volken, die in de zomer met thymol

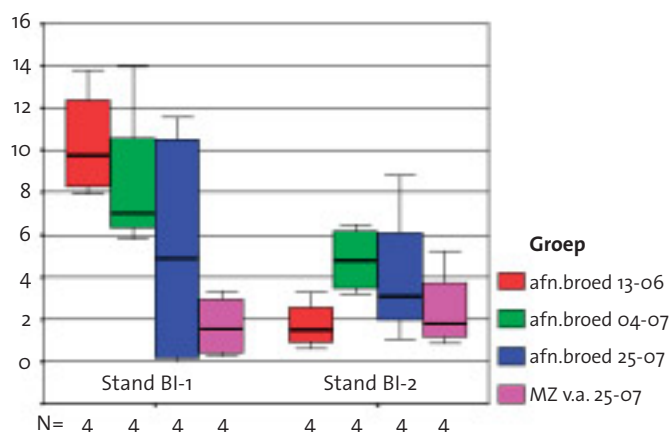
of mierenzuur in verschillende toepassingen behandeld werden.

Op alle proefstanden werd op verschillende tijdstippen de volkssterkte vastgesteld met behulp van het aantal met bijen bezette straten en de varroabesmetting aan de hand van monsters bijen. Aanvullend volgde in september een onderzoek van bijenmonsters op zowel noseabesmetting als de aanwezigheid van het acute-verlamingsvirus (ABPV) respectievelijk gedeformeerde-vleugelvirus (DWV).

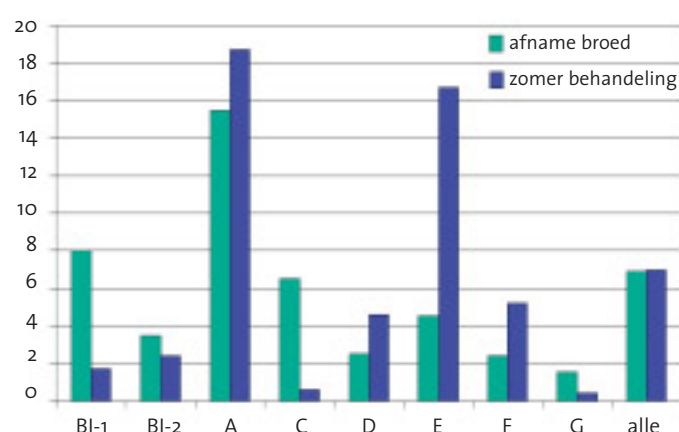
Ongelijk effect varroabesmetting op beide proefstanden

Het afnemen van alle broed heeft op beide proefstanden van het instituut een verschillende uitwerking gehad op de varroabesmetting van de volken (zie fig. 2). Op de stand BI-1 was de effectiviteit meestal gering en was de besmetting in september bij de meeste volken gestegen tot vijf mijten per 10 gram bijen, wat zoals de ervaring leert, duidelijk invloed heeft op de volksontwikkeling. We hebben dan ook vijf van de zestien volken in de winter verloren en de overlevenden waren voor een deel relatief zwak.

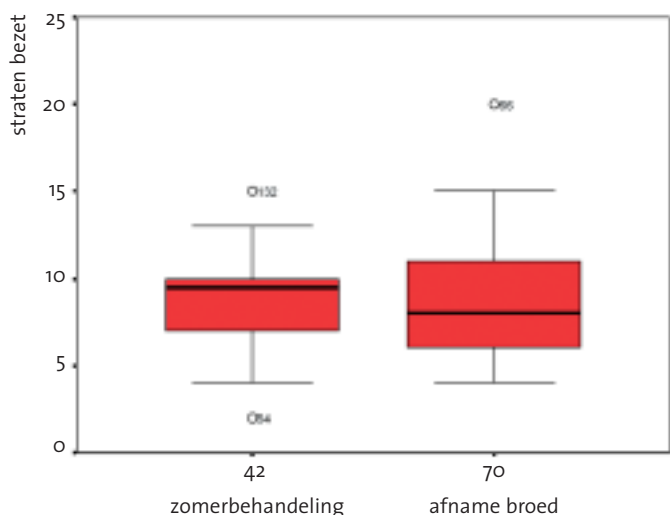
Op de tweede stand daarentegen bleef de varroabesmetting van alle volken onder een acceptabel niveau en was er geen verdere behandeling nodig om de volken succesvol door de winter te krijgen. Een wezenlijke rol voor het ongunstige verloop op stand BI-1 heeft zeker gespeeld dat we aanvankelijk de ramen met broed van de onderzoeksvolken en de na het uitlopen van de bijen

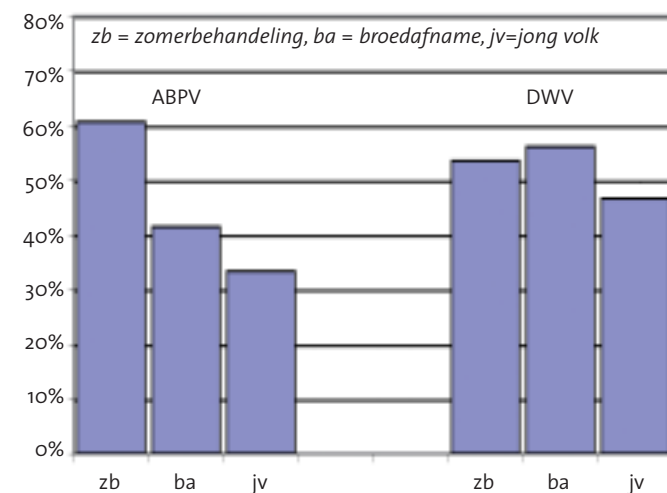
Figuur 2. Varroabesmetting (mijten/10 g bijen) van de verschillende groepen op de beide proefstanden van het bijeninstituut op 26-9-2007 (Boxplot-weergave).

Figuur 3. Varroabesmetting (mijten per 10 g bijen) van de te vergelijken groepen in stand A t/m G in september 2007.

Figuur 4. Inwinteringssterkte van de te vergelijken groepen in oktober 2007 (Boxplot-weergave).

Figuur 5. Het aandeel met een virus (ABPV en DWV) besmette volken in de verschillende groepen (gesommeerd over alle externe bijenstanden).

daaruit gemaakte kunstzwermen ongeveer tien meter van de onderzoeksvolken hebben opgesteld. Toen midden juli duidelijk werd dat er sprake was van roverij en vervliegen, waren er vermoedelijk al veel mijten uit de verzamelbroedafleggers in de onderzoeksvolken terechtgekomen. Dat daarna die volken weggebracht zijn kon de schade niet meer beperken.

Vroegere afname broed, vermindering besmetting

Hoe meer broed en hoe meer darrenbroed er is, des te effectiever kunnen mijten met het broed weggenomen worden. Deze behandeling moet beslist tijdens een dracht uitgevoerd worden omdat men dan zonder gevaar voor roverij de volken kan behandelen en de behandelde volken snel weer een broednest op kunnen bouwen.

Betrekt men de resultaten van de externe imkerijen erbij (A – G in figuur 3), dan ziet men weliswaar duidelijke verschillen tussen de afzonderlijke bedrijven, maar bijna dezelfde gemiddelde waarden voor de besmetting bij de inwintering van zowel de volken waarvan het broed is afgenomen als van de volken die in de zomer behandeld zijn met mierenzuur of thymol.

Afnemen broed verbetert gezondheid winterbijen

Verbazingwekkend genoeg heeft het volledig wegnemen van alle broed geen negatief effect op de inwinteringssterkte van de bijenvolken. (zie fig. 4). Met gemiddeld 8,8 ramen bezet waren de aldus behandelde volken zelfs iets sterker dan de volken die op de gebruikelijke wijze behandeld waren en 8,7 ramen bezet hadden. In een vergelijking van de uitwinteringssterkte (april 2008) met de inwinteringssterkte (oktober 2007) lieten de beide standen van het instituut zelfs een duidelijk hoger aantal overgebleven winterbijen zien bij de volken waarvan het broed was afgenomen. Ze winterden met 93% resp. 116% van de inwinteringssterkte uit (BI-1 resp. BI-2), terwijl bij de conventioneel behandelde volken de uitwinteringssterkte op 63% resp. 103% lag. Daaruit blijkt een verbetering van de gezondheidstoestand van de winterbijen door de voorafgaande verwijdering van het broed.

Afname broed, vermindering acute-verlamingsvirus

Onderzoek van bijenmonsters op nosema in september 2007 liet bij alle volken een geringe nosema-besmetting zien. Op de meeste standen werden één of twee besmette volken gevonden zonder dat deze in een bepaalde behandelingsgroep thuishoorden. Daarentegen waren er duidelijke verschillen bij de besmetting met een virus. Terwijl zowel het acute-verlamingsvirus (ABPV) als ook het misvormde-vleugelvirus (DWV) op de standen van alle imkers bij 20%-70% van alle volken gevonden werd, kon op de standen van het bijeninstituut maar één met het ABPV besmet volk gevonden worden. Voegt men alle externe bijenvolken bij elkaar dan zien we een effect van de behandeling op de aanwezigheid van het ABPV (zie fig. 5). Van de met mierenzuur of thymol behandelde volken was 60,7% besmet, terwijl dat bij de volken waarvan het broed was afgenomen 41,4% was. Nog gunstiger was de besmettingstoestand bij de jonge volken die gevormd waren uit de weggenomen ramen broed. Omdat gebleken is dat er wel negatieve effecten zijn van de ABPV-besmetting op de overwintering van de volken maar er tot nu toe geen directe bestrijdingmogelijkheden tegen bestaan, is het optreden van dit positieve effect bij het afnemen van broed zeer interessant.

Ralph Bücher inspecteert de volken

Vooruitblik en praktijk

De hierboven beschreven onderzoeksresultaten zijn bemoedigend maar herhaling en aanvulling van het onderzoek is nog nodig. Meerjarig onderzoek is vooral nodig naar het effect van deze nieuwe bedrijfsmethode op de honingooft en op aanwezigheid van ziekten op de lange termijn bij imkerbedrijven. Als tegelijkertijd relatief resistente bijen gehouden worden, zullen imkers waarschijnlijk het gebruik van geneesmiddelen aanzienlijk kunnen beperken. In elk geval moet men daarbij goed letten op de drempel waarboven schade zal optreden. Hoe deze drempel bepaald en beoordeeld moet worden, komt in een vervolgartikel aan de orde.

Adviezen voor opdelen volken door afnemen broed

- Eén keer toepassen tussen eind mei en begin juli.
- Alle broed tot op één vangraam na, met weinig opzettende bijen afnemen.
- Het vangraam wegnemen zodra het broed gesloten is (na 7-14 dagen) en omsmelten.
- Raten in de broedruimte vernieuwen door het geven van kunstraat en pas uitgebouwde raat.
- Het afgenomen broed naar een andere stand brengen en voor het opbouwen van jonge volken gebruiken:
 - als verzamelbroedaflegger met mierenzuur of thymol behandelen of
 - als kunstzwerm na het uitlopen van alle broed behandelen met melkzuur of oxaalzuur.
- In de regel is er geen verdere behandeling in de zomer nodig, maar voor de zekerheid controleren hoeveel mijten er op de onderlegger vallen.

Een woord van dank

Mijn bijzondere dank gaat uit naar de 'Stichting Dr. Abel – Apis mellifica', die een deel van de kosten van de externe deelnemers en van het laboratoriumonderzoek voor haar rekening genomen heeft. Het onderzoek kan daardoor ook in 2008 worden voortgezet. De ontwikkeling en toetsing van deze behandelingsmethode is mogelijk door een nauwe samenwerking van de onbezoldigde Hessische Imkeradviesdienst, die de werkzaamheden van het bijeninstituut Kirchhain krachtig ondersteunt.

Oorspronkelijk artikel: Gesunde Winterbienen durch rechtzeitige Brutentname door Dr. Ralph Büchler, e buechlerr@llh.hessen.de i www.bieneninstitut-kirchhain.de. ADIZ juni 2008, pag. 8-10.

Imkerervaringen

Frans Gielen

Jaap Smit

Dubbelwandige voor- en achterkant van Spaarkasten

Al jaren vraag ik mij af waarom de voor- en achterkant van Spaarkasten, en veel andere kastontwerpen, dubbelwandig zijn. Het argument dat ik daar altijd voor gehoord heb is isolatie. Blijkbaar hebben de twee zijanten, die ongeveer 15% groter zijn, die isolatie niet nodig. De begrippen 'koudbouw' (raten in richting vliegspleet) en 'warmbouw' (raten evenwijdig aan de vliegspleet) worden dan vaak als argument aangedragen voor de isolatienoodzaak van de voor- en achterkant van de Spaarkast. In bijna alle gevallen dat ik bijen in korven heb gezien bouwden de bijen naar eigen keuze de raten in 'koudbouw', en we weten allemaal dat korven geen wanden met extra isolatie hebben. Blijkbaar maakt die door mensen bedachte isolatie de bijen niets uit. Tenzij de bijen in de wintertros in direct contact zitten met de kastwand (te weinig ruimte in de kast?) lijkt mij het argument van isolatie niet steekhoudend. Zelf imker ik al zo'n dertig jaar met eigengebouwde Spaarkasten waarin de voor- en achterkant niet dubbelwandig zijn (zie foto). Samen met oud hoofdbestuurslid Tiemen Visch (†) bouwde ik de eerste serie Spaarkasten zonder dubbelwandige voor- en achterkant rond 1980. Wij vonden gewicht, simpeler bouwen en goedkoper belangrijker dan isolatie. Ik vind dat er nog

andere voordelen aan dit ontwerp kleven. Voelt u de toppen van uw vingers nog steeds pijn doen van die keer dat u een hele broedbak met honing (± 30 kg totaal) moest tillen aan die hele kleine handvaten in de voor- en achterkant van de standaard Spaarkast? Als de kast niet dubbelwandig is, is er over de gehele voor- en achterkant een grote 'greep' om de bakken op te tillen. Dit is ook heel gemakkelijk met reizen, wanneer het te tillen gewicht nog veel hoger is.

Bijenkroeg?

Het is me al jaren opgevallen dat in koude periodes met broed in de kast, de ruimtes onder de oren van de raten vol staan met condenswater. Omdat de bijen het hout altijd afkitten met propolis zal het hout niet nat worden en daarom niet rotten. Natuurkundig gezien werkt zo'n koude kastwand als een soort waterpomp, precies om dezelfde reden waarom enkele beglazing in de winter ook zo veel vocht uit ons huis wegneemt. Minder vocht betekent ook minder kans op schimmel in de kast. Imkers benadrukken ook altijd de noodzaak voor een goede bijenkroeg, met name in het voorjaar, vlak bij de bijenstand. Zouden de bijen het condenswater onder de raatoren ook als bijenkroeg

gebruiken? Ze hoeven er in ieder geval niet voor naar buiten de kou in. Ik heb tot nu toe niet kunnen bedenken hoe ik kan waarnemen of de bijen inderdaad water halen in deze alternatieve bijenkroeg.

Dekplank niet direct op de raten

Al jaren ligt er in mijn kasten een doorzichtig vel semi-flexibel plastic op de bovenste broedbak. Daarbovenop ligt dan een 6 mm multiplex dekplank. Het valt me steeds weer op dat, wanneer je bijvoorbeeld een broedbak met lege raten geeft waarvan de raampjes geen wasuitbouw hebben, het plastic daar direct op ligt. Als je na een paar weken weer in de kast kijkt, hebben de bijen altijd een soort wasbouw tussen het plastic en de bovenkant van de raatraampjes gemaakt (zie foto). Door deze bouw drukken de bijen het plastic vel omhoog tegen de dekplank aan. Dit gebeurt in mijn ervaring altijd, en we moeten daaruit concluderen dat de bijen zo'n 'bovenomloop' belangrijk vinden. Als je er goed over nadenkt is het verbazingwekkend dat de bijen dit voor elkaar krijgen, want het plastic vel is vele malen zwaarder dan een bij.

Reacties naar [e fietsgielen@planet.nl](mailto:fietsgielen@planet.nl).

foto Frans Gielen

De bijen van Ida Gerhardt

Je kunt met het krieken van de dag opstaan en naar je bijen gaan, maar ze zijn je voor. Je kunt bij het invallen van de avond naar je bijen gaan maar er is er altijd nog één die thuis moet komen. Het houdt niet op met die bijen. Niet voor niets wordt hun ijver door de eeuwen heen geprezen. Als mens leg je het voortdurend tegen ze af. Je bent of te laat of te vroeg. En altijd doen ze méér.

Ida Gerhardt (1905-1997) heeft daar oog en oor voor.

DE BIJEN

*De donk're bijen brommen om de korven
waar bij de schuur de oude linde staat,
ik denk aan de arbeid in de korf geborgen,
het langzaam groeien van de honingraat.*

*En wéér op deze plek – als zóveel dagen –
bestormt mij plotseling een overvloed
van beelden, zó in lichtglans toegedragen,
dat overstelpt ik de ogen sluiten moet.*

*Uren – terwijl de zoekende gedachten
zich allengs tot verbinding schikken gaan,
de dag verstrijkt, het zwermen der bevrachte
gonzende dieren houdt gestadig aan.*

*Tot de avond invalt en ik neergebogen
mij dankend op de rijke dag bezin;
doordringend komt een zoemen langs gevlogen,
een late bij keert nog ter korve in.*

Het gaat de bijen natuurlijk om 'het langzaam groeien van de honingraat' dankzij 'de arbeid in de korf' (strofe 1). Het gaat Gerhardt om beelden: ze wil de werkelijkheid verbeelden om er zo betekenis aan te geven. Nou dan zit je in de buurt van een bijenstal wel op de eerste rang (strofe 2). Gedachten zoeken woorden waaraan ze zich hechten kunnen tijdens de verstrijkende dag, zoals de bijen hun vracht gestadig blijven afleveren aan de korf (strofe 3). Er komt – met dank – een einde aan deze beeldrijke dag. Maar niet zonder de aan de natuur verplichte relativering: de dichter is nijver; de bij is nijverder.

Observatiekast in Groot Ammers

Otto Zwartbol

Op de Floriade in 2002 zag ik voor het eerst een observatiekast voor honingbijen. In het najaar heb ik een cursus Bijenhouden voor beginners gevolgd en al tijdens deze cursus bood iemand zijn bijen en uitrusting aan in het blad *BIJEN*, zodat ik met hulp van een collega-imker al snel aan het imkeren was. In de jaren daarna heb ik een aantal observatiekasten bekeken en het was mij duidelijk dat het voor veel mensen en vooral kinderen erg leuk is om te zien wat die bijen allemaal doen. Want bij een normale bijenkast of korf zie je de bijen alleen maar in- en uitvliegen.

Tijdens een vergadering van onze subvereniging 'Gorinchem en omstreken' heb ik gevraagd of er handige imkers waren die samen met mij een observatiekast wilden bouwen. Wel, u ziet het resultaat op bijgaande foto. De RVS-kast is ongeveer twee meter hoog en bestaat uit een opberggedeelte met hierin een ventilator voor extreme warmte en een opvangbak om te zien wat er zoal door het varroarooster valt. Het bovenste gedeelte is voorzien van gelaagd glas en een voerbak zoals die op een normale bijenkast staat. De vliegpijp, en dus niet een vliegplank, zit boven, dit om praktische redenen. Voor de bijen niet handig, want ze proberen dode bijen langs het glas naar boven te sjouwen en moeten dan nog een stukje ondersteboven naar de uitgang van de vliegpijp en vallen dan meestal weer naar beneden. Daarom moet de losse cirkelvormige bodem iedere week schoongemaakt worden. Voor het streekcentrum 'Het Liesvelt' in Groot Ammers is deze observatiekast een aanwinst, want de bezoekers kunnen de honingbijen duidelijk van dichtbij bekijken.

Het streekcentrum is geopend van 1 april tot 1 oktober van dinsdag tot en met zondag van 10.00 tot 17.00 uur. In de bijenstal is veel informatie over bijen te vinden. Voor kinderen is een bezoekje bijzonder leerzaam en voor groepen geeft de imker op aanvraag uitleg over het bijenleven. i www.streekcentrum.nl.

van imkertot imker

Ko Zoet

Door de bril van Vader Cats

"Als de sneeuw om de korven weg is, mag men de korven wel openen en laten hun over dag wat vliegen. Men moet de oude bien, welke men des winters voedert, en niet arbeyden willen, liever van honger laten sterven; want luye bien en zijn nergens bekwaam toe".

Een regenachtige dinsdagmiddag

Het einde van de vakanties is duidelijk te merken aan het publiek dat het bijenmuseum op Terschelling bezoekt. De schoolgaande jeugd is vervangen door ouderen en niet te vergeten gezinnen met heel jonge kinderen.

Tijdens een dag met stromende regen in september kwam een uur voor sluitings-tijd een gezin op bezoek waarvan de vader een Duitser was en de moeder Nederlandse. Ze waren met drie kinderen in de leeftijd van rond de tien jaar. De moeder was lerares, wist al het een en ander van het bijenvolk en vertaalde aanvullende informatie voor de kinderen in het Duits. Dat was voor mij wel zo makkelijk. Vanwege het slechte weer waren er weinig bezoekers maar de hoge galmende stem van de moeder vulde de hele boerderij. Moeder was een druk type en ze eiste de volledige aandacht van de kinderen. Vader had er de voorkeur aan gegeven in de auto te blijven zitten. Achteraf wisten we zeker dat het één met het ander te maken had. De kinderen probeerden voortdurend aan de aandacht van de moeder te ontsnappen, maar ze was onverbiddelijk. *"Hier kommen, du must gut zuhören"* En daar stonden ze weer, zes oogjes met de blik op oneindig. Van de *'Begattung'* wist moeder alles. Haar armen gebruikte ze als vleugels om aan te geven dat de koningin op avontuur ging, *ins Blaue hinein* zogezegd. Daarbij maakte ze met haar heupen wulpse bewegingen om maar vooral aanschouwelijk te maken dat de koningin de *'Drohn'*

moest verleiden. De kinderen knikten braaf. Toen ik haar vertelde dat het verleiden van de darren niet nodig was en dat de koningin niet met één maar met meerdere darren paarde, was het enige resultaat een *"Ach so"* waarbij de bewegingen in duur en intensiteit toenamen. Het was de kinderen inmiddels gelukt om er tussen-uit te knijpen en ik kreeg een privévoorstelling. Ik stond erbij en keek ernaar. Moeder ging volledig op in haar eigen verhaal, ze was helemaal koningin geworden en fladderde door de stal. Hoewel de sluitingstijd van het museum al lang was verstreken lukte het ons pas tegen vijf uur om moeder in de richting van haar *Drohn* te dirigeren. Na afloop maakte mijn maatje de opmerking dat juffrouw ooievaar op bezoek was geweest. Het was ongelooflijk allemaal en ik zal deze voorstelling niet snel vergeten. Geweldig toch, dat imkeren!

Uit het dagboek van een beginner (vervolg)

"De kieps met een deel van de zwerm hadden we opgehangen en nu maar hopen dat de koningin erbij zit. Met deze woorden namen Jan en ik afscheid van elkaar. Helaas, na het eten was de zwerm weer terug in de hortensia. Nog een keer de verjaardag storen vond ik geen optie dus klopte ik aan bij Joop, een imker die maar twee straten verderop woont. Hij wil mij helpen en heeft het geweldige idee om een kast bij de zwerm te plaatsen. Helaas hadden de speurbijen uit de zwerm daar een andere mening over. De zwerm vertrok. Omdat het 'mijn zwerm' was wilde ik hem per se terug. Dus rende ik erachteraan. De hele buurt weet nu dat ik bijen houd en dat heeft veel gelach opgeleverd. Toen ze me te snel af waren pakte ik toch maar de auto. Spelende kinderen wezen aan welke kant ze waren opgevlogen. Vier straten verder waren ze op de achterruit van een auto neergestreken. Weer als een plakkaat. Ze zijn vast moerloos, hadden we al bedacht. Nog voordat ik Joop weer kon lastig vallen gingen ze weer de lucht in om weer twee straten verder bij iemand

op de drempel van de voordeur te gaan zitten. Daar heeft Joop met mij als toeschouwer de zwerm geschept. Toen de zwerm in de schuur stond, moest ik nog snel een kast met raten in orde maken. Sommige mensen leren uit boeken en sommige van de ervaring. Van de laatste ben ik er één van. Raampjes in voorraad hebben is geen luxe. Het bespaart je een hoop gestress. Dus voortaan doe ik mee aan het winterwerk".

Het weer in december

Over de periode 1971 – 2000 geldt als normaal(N): Jaar Zon uren N=44 Neerslag mm N= 77 Max.temp. N=6.4

Jaar	Zon(uren)	Neerslag(mm)	Max. temp °C
2003	+	(64)	N
2004	N	-	(49)
2005	+	(61)	-
2006	N	N	++
2007	++	(72)	N

Geraadpleegd

Bosch, Lotty van den, Mijn eerste jaar, "De bijenstal" Imkervereniging Arnhem/Velp e.o.

34(2): 23 (juni 2008).

Cats, J., Bie boek: 6

De bij in beeld - tussen kunst en wetenschap

Er is weer een bijzonder bijenfotoboek verschenen: "le peuple des abeilles", het bijenvolk. Het heeft een groot formaat (25x31 cm) zodat de schoonheid van de foto's goed tot zijn recht komt. Alle gebruikelijke onderwerpen uit het bijen- en imkerleven worden behandeld, maar de fotograaf Éric Tournet portretteert vaak vanuit een verrassend perspectief. De stijl van fotografie lijkt op deze manier de kloof tussen kunst- en wetenschapsfotografie te dichten. Het boek is helaas niet vertaald, maar in dit geval spreken de foto's al duidelijke taal. Ook zijn de begeleidende teksten vaak van ondergeschikt belang. Een prachtig cadeau: bestellen, of volgend jaar meenemen van de Apimondia in Montpellier? *'Le peuple des abeilles' van Éric Tournet, uitgeverij: Rustica Editions. ISBN: 978-2-84038779. Gebonden, € 39,- 25x31,5cm.*

Was bleken met citroenzuur

Wanneer vloeibare bijenwas in contact komt met onedel metaal, bijvoorbeeld een oude ijzeren beschuitbus, kan deze donkerder en zelfs groenig van kleur worden. Door de was in verzuurd water te smelten, kan dit weer enigszins teruggedraaid worden. Vroeger gebruikte men daarvoor vaak zwavelzuur, maar dat is niet ongevaarlijk. Citroenzuur is een goed alternatief, al moet men hierbij ook handen en ogen beschermen. Op een kilo was gebruikt men een gram citroenzuur.

Verwarm de verkleurde was in een roestvrijstalen pan, samen met een laag water van ±10 cm. Zuur toevoegen, goed roeren.

Een mooie manier om de was te smelten is au-bain-marie. Gebruik daarvoor een grote weckketel (ruim aanbod op marktplaats.nl) en plaats daarin een plastic emmer met was. Door een roostertje op de bodem te leggen voorkom je dat het plastic de hete bodem raakt. Zet de thermostaat op 80 graden. De was smelt rustig en blijft licht van kleur.

Deutsches Bienen-Journal september 2008.

Tuten en kwaken

Zogauw een jonge koningin uit haar cel komt, begint zij te kwaken: een doordringend geluid dat zij voortbrengt door met het borstschild tegen de raat te trillen. Het geluid is soms tot buiten de kast hoorbaar. De zusterkoninginnen die nog in de cel

zitten antwoorden met kwaken: iets kortere geluidsstootjes die op dezelfde manier worden voortgebracht, maar door de celwand een andere klank krijgen. Wanneer de tuter dit geluid hoort, zal zij proberen de kwaker in de cel te doden. Zo op het eerste gezicht is het dus niet 'slim' van de kwaker om te antwoorden en daarmee haar positie te verraden. Maar dat is een te snelle conclusie, want ook werksters horen deze geluiden. Bij het tuten blijven de werksters als 'vastgenageld' staan en laten daarmee het signaal van de koningin ongestoord door de raten trillen – bijen hebben immers geen gewone 'oren' maar zijn vooral op de trillingen van het geluid aangewezen, die zij voelen in antennes en scheenbenen (zie ook buitensnippers januari 2009). Maar als de kwaker antwoordt scharen de werksters zich rond die cel om haar tegen de aanval van de tuter te verdedigen. Dus kwaken kan ook bescherming in gang zetten. Dit muzikale duet kan zo tot zeven dagen duren.

De wijsheid hierachter zou kunnen zijn, dat het volk niet moerloos achterblijft wanneer de jonge koningin op haar bruidsvlucht verongelukt: het volk heeft nog de verdedigde reserve-moer.

Een andere hypothese gaat ervan uit, dat de kwakers met hun antwoorden de eerstgeboren koningin helpen om een inschatting te maken van het aantal concurrenten. Zijn het er slechts weinig, dan kan het de moeite zijn om te vechten voor voedselvoorraden, volk en behuizing. Zijn er echter veel kwakers, dan is het zinloos om al die gevechten aan te gaan en kan de koningin beter gelijk vertrekken naar een nieuwe bestemming. *Deutsches Bienen-Journal september 2008.*

Apipedia

Ton Thissen

Broed: afgeleid van broeden. Braden, branden en broeien hangen hiermee samen.

Wesp: in Latijn vespa. Gaat terug op een grondvorm web, dat weven betekent. De wesp is dus genoemd naar zijn nest dat er als een weefsel uitziet.

Hommel: afgeleid van hummen, hommen, hummelen, hommelen (Engels: to hum), dat gonzen, brommen betekent. De uitgang -elen (evenals: -eren) duidt op de hoge frequentie van de werking. Het diertje is dus naar zijn gebrom genoemd

Bronnen

N. van Wijk, Franck's Etymologisch Woordenboek

J. de Vries, Etymologisch woordenboek (Aula)

Latijns-Nederlands woordenboek (Aula)

Grieks-Nederlands woordenboek (Prisma)

Pluimvoetbijen in de berm

Volop zomer: het gras wil door de droogte niet meer opkomen, maar in zeer korte tijd schieten overal gele composieten in de wegbermen op. Vaak gaat het om leeuwentandsoorten met hun buigzame stengel en verleidelijk gele lintbloemhoofdjes. Maar ook havikskruiden, biggenkruiden en klein streepzaad zijn allemaal voorzien van bloemhoofdjes met uitsluitend gele lintbloemen. Met een beetje geluk vallen de forse bijen op, die in haastige vlucht van bloem naar bloem schieten en daar dan heel kort even in rondrazen. De bloemhoofdjes buigen dikwijls omhoog onder het gewicht van de bezoekers. De fors behaarde achterpoten zijn meestal al snel voorzien van een opvallende hoeveelheid geel stuifmeel. Het zijn pluimvoetbijen (*Dasypoda hirtipes*), die ongeduldig van de korte ochtendbloei moeten profiteren terwijl de zon schijnt. Waar veel cichorei staat, worden de lange afstaande verzamelharen aan de achterpoten helemaal volgepropt met wit stuifmeel en dan lijkt het alsof de pluimvoetbij met twee wattenbolletjes vliegt. Pluimvoetbijen zijn echte zomerdieren.

De mannelijke pluimvoetbijen ogen wat slanker dan hun vrouwelijke soortgenoten en hebben over hun lichaam een langere beharing. Ze hebben echter niet zulke nadrukkelijk witte bandjes aan de randen van de achterlijfsegmenten als de vrouw-

tjes en missen ook de lange vuilgele verzamelharen aan de achterpoten. Verder hebben de mannetjes een opvallend licht behaard gezicht. Ze kunnen in haarkleur verschillen van overwegend oranjebruin tot vrijwel wit en vallen vooral op door hun snelle vlucht over de bloemen, op zoek naar vrouwtjes. De vrouwelijke dieren kunnen regionaal van elkaar verschillen in kleur. Daarbij kunnen exemplaren voorkomen, die in plaats van bruinachtige haren meer zwarte haren hebben midden boven op het borststuk.

De mannen overnachten niet zelden zittend op de bloemhoofdjes van de bloemen waarop de vrouwtjes vliegen. In verstijfde toestand zijn ze daar dan aan te treffen, soms helemaal verregend. De vrouwelijke dieren zijn alleen op een zonnige ochtend buiten, want alleen dan bloeien de composieten waar ze voorkeur voor hebben. De mannen zijn daarom ook alleen dan bij die vliegplaatsen te zien. In de middag zitten ze al te rusten of voorzien zichzelf op andere bloemen van nectar. Canadese guldenroede is zo'n plant die daarvoor in aanmerking komt. Daar vinden we heel veel insecten, inclusief vrouwtjes van de pluimvoetbijen die vinden dat ze niet voldoende nectar hebben binnengekregen.

De nestplaats

De pluimvoetbijvrouwtjes zoeken meestal in de directe omgeving van hun

geboorteplaats naar geschikte nestplaatsen. Die moeten zonbeschenen en weinig begroeid zijn. Bovendien is een zandbodem een voorwaarde, waarbij humusarme grond de voorkeur heeft. Die veroorzaakt minder schimmelvorming en watert snel af. Van nature zijn zandvlaktes in de (stuif) duinen de aangewezen plaatsen. Maar in schrale bermen, niet zelden ook tussen trottoirtegels en klinkerbestrating van parkeerplaatsen of op speelplaatsen voelen de dieren zich steeds meer thuis. Voorwaarde is wel dat het aanvliegen naar de nestgang vrij is. De bloemen die bezocht worden kunnen honderden meters van de nestplaats bloeien. Kolonies van vele tientallen nesten komen voor. Omdat de mannetjes de neiging hebben om in het begin boven die nestplaats rond te vliegen in de hoop op uitkomende vrouwtjes, geeft dat voor niet ingewijden bij grote aggregaties van nesten al gauw het beeld dat er een bijenzwerm is ontsnapt. Maar het zijn onschuldige ongeduldige mannen die niet eens kunnen steken.

Het nest

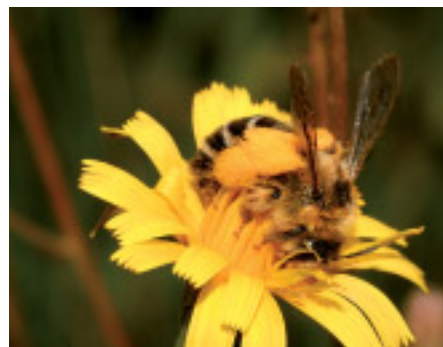
Zoals bij alle bijen zorgen alleen de vrouwelijke exemplaren voor de bevoorrading van de nakomelingen. De nestgang wordt uitgegraven door met de kaken het zand los te maken en het vervolgens met de poten achter zich te duwen. Als de wat vochtige zandlading zich daar teveel op-

Man pluimvoetbij

Pluimvoetbij in een bloemhoofdje

Pluimvoetbij op biggenkruid

Pluimvoetbij begint met graven aan een nieuwe nestgang

Pluimvoetbij in nestgang vlak voor het wegvliegen

Trottoir met nesthoopje van pluimvoetbij

hoopt, lopen de bijen achteruit, waarbij ze het zand omhoog duwen. Op deze manier ontstaat een zandbergje als een molshoop, met een ronde opening net onder de top iets opzij gericht, wat het binnenvliegen vergemakkelijkt. De nestgang loopt het eerste stukje een beetje scheef weg de grond in, maar wordt vervolgens verder vertikaal aangelegd. Deze hoofdgang vormt de toegang tot de aan het eind zijdelings aan te leggen nestkamers. Elke keer als een glad afgewerkte nestholte van proviand en een ei is voorzien, wordt hij netjes met zand afgesloten. De pluimvoetbij werkt zo cel voor cel na elkaar af. Als de omstandigheden het toelaten wordt wat hoger in de gang hetzelfde gedaan, zodat op verschillende dieptes cellen worden aangelegd. Het aantal hangt sterk af van de mogelijkheden die door het weer en het voedselaanbod worden geboden, maar zal vaak meer dan 10 bedragen, zodat een kolonie zich snel kan uitbreiden. De gangen gaan gewoonlijk tot 20 cm diep, maar daar zit veel variatie in. In de cel is het mengsel van stuifmeel en nectar tot een bolletje gevormd en voorzien van drie uit hetzelfde materiaal gemaakt korte pootjes, die de kans op omrollen en mogelijk ook aantasting door schimmels vermindert. De larve eet in een aantal weken het voedsel op en verpopt pas in de lente, om in de zomer als nieuwe generatie te verschijnen.

Verstoring

Vaak verregen de zandhoopjes boven de nestgangen of worden ze ver-

trapt. Als dat laatste gebeurt terwijl de bijen een verzamelvlucht maken, dan hebben ze het heel moeilijk om de nestgang terug te vinden. De geur die ze in de nestgang achterlaten is dan door het zand verspreid geraakt en dan zijn de dieren vaak uren bezig om proefopgravingen te doen, op te vliegen om de juiste nestplaats te bevestigen, of verward nestgangen van buurvrouwen te bezoeken, waar ze dan gewoonlijk toch snel weer uit tevoorschijn komen. Het is dat ze geen mimiek kennen, net als alle insecten, anders zouden hun zorgen, verwarring en teleurstelling zeker op hun gezichten af te lezen zijn. Niet zelden is de bij gedwongen om uiteindelijk tot een nieuwe nestgang te besluiten.

De nacht en meestal ook slecht weer brengen ze in de gangen door, waarbij ze de toegang met wat opgedolven zand dichtmaken. In de ochtend kun je ze voor in de gang zien zitten als ze wachten op de zon en op hun eigen besluit om aan het werk te gaan. De toegang tot het nest laten ze open. Er zijn geen koekoeksbijen bekend die pluimvoetbijen belagen, maar parasietvliegen dringen wel eens door in de nesten.

Als het zand heel droog en los is geworden, dan lukt het niet om een mooi zandhoopje met invliegopening in stand te houden. De bijen maken dan dichter op de grond de toegang en duwen het zand achter zich weg met uitwaaiende bewegingen van de achterpoten, waarbij ze hun pluimharen als vegertjes gebruiken. Op die manier ontstaan er geveegde baantjes vanuit de nestgang. Daarbij

brengen de dieren het zand tot wel 10 cm van de nestgang weg voordat ze tevreden zijn en rennen dan snel terug de nestgang in om de procedure te herhalen tot de gang naar tevredenheid is uitgegraven.

Roetbijen

Tegelijk met de pluimvoetbijen vliegen op dezelfde bloemen goed herkenbare en veel kleinere bijen. Ze zijn helemaal glanzend zwart en liggen meestal op hun zijkant tijdens het bezoeken van de bloemen. Het betreft roetbijen, waarvan twee soorten bekend zijn, namelijk de grote roetbij (*Panurgus banksianus*) en de kleine roetbij (*Panurgus calcaratus*) die hun namen danken aan hun zwarte uiterlijk en maatverschillen. Deze bijen gedragen zich gewoonlijk veel rustiger dan de pluimvoetbijen. Ze verblijven langer in de bloemhoofdjes. Hun nesten bevinden zich meestal tussen schrale begroeiing en liggen soms met grote aantallen dicht bij elkaar. De nestgang wordt vaak door meerdere individuen gebruikt, hoewel ze ondergronds hun eigen gang gaan.

De mannetjes slapen gewoonlijk in de bloemhoofdjes, die zich om hen heen sluiten. Ook paren doen deze bijen meestal op de bloemhoofdjes.

Het zal duidelijk zijn, dat maaien van bermen of graslanden met veel gele composieten in de volle zomer voor deze dieren een negatieve uitwerking kan hebben. Een verstandig maaibeheer gericht op een bloemrijke omgeving kan veel betekenen voor onze inheemse bijen.

Pluimvoetbij landt bij nest

Parasietvlieg van pluimvoetbijen

Kleine roetbij

Goede kwaliteit in Beilen, Boxtel en Weert

Marleen Boerjan

De honingkeuring is een vast gegeven op de studiedagen, met dit jaar een nieuw keuringsreglement dat door leden van de Nederlandse commissie voor bijenproducten onderleiding van Joop Kamps is opgesteld. Dankzij de uniforme verslaggeving door Joop Kamps en Klaas Sluier kon de uitslag snel in Bijenhouden worden opgenomen. Zoals uit de tabel blijkt was de kwaliteit van de inzendingen goed, de heideoogst was dit jaar erg mager en dat is waarschijnlijk de reden dat er alleen in Boxtel heidehoning is ingezonden.

Uit de verslagen van Joop Kamps voor Boxtel en Weert blijken de voorschriften voor het etiket nogal lastig. Vooral de vermelding van de houdbaarheidsdatum en het begrip: 'ten minste houdbaar tot' worden niet altijd correct gebruikt. Bij de keuring in Boxtel waren er nog etiketten met 'Natuurzuivere honing' of 'Echte honing'. Deze begrippen zijn niet toegestaan.

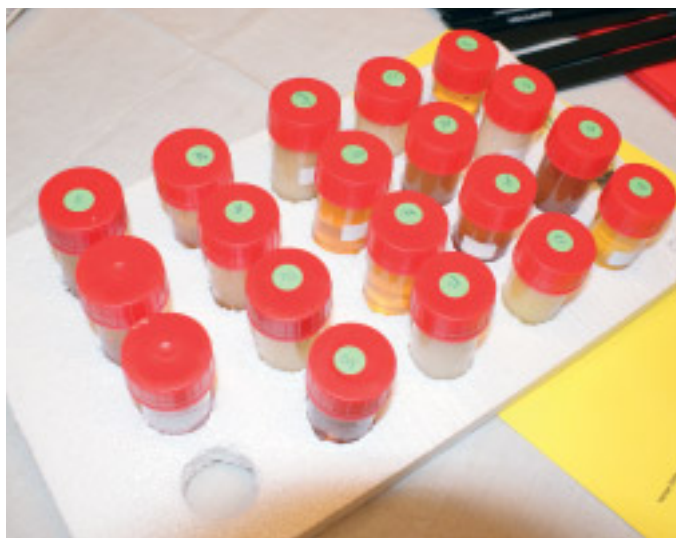
In Weert is een enkele inzending in de klasse crèmehoning tij-

dens de keuring doorverwezen naar de klasse 'gekrystalliseerde honing'. Crèmehoning moet goed smeerbaar zijn en je mag totaal geen kristallen proeven.

In Beilen kwamen de inzenders van Den Helder tot Almere en van Deventer tot Delfzijl. De honingkeurmeesters van Het Bijkersgilde verzorgend de honingkeuring en reikten de certificaten uit.

Ook het komende jaar trekt het Bijkersgilde de provincies in om voorlichting te geven over product- en verpakkingseisen die de Wet en daarmee de Voedsel- en Warenautoriteit aan levensmiddelenverstrekkers stellen. Vooral de verpakking geeft nog wel eens problemen bij de keuring. Zelfs wanneer de honing van topkwaliteit is, kan door een foute omschrijving op het etiket de honing op punten verliezen zo blijkt uit alle drie de keuringen.

Voor een uitvoerige beschrijving van de etiketteringseisen en inleveringsvoorwaarden verwijzen we naar het keuringsreglement dat u kunt downloaden van www.bijenhouders.nl

Beilen (foto's Marleen Boerjan)

Boven: G. Vos en H. Hoogendoorn over de spellen van Vos (bitsandbees.nl).

Onder: Honingmonsters staan klaar voor stuifmeel onderzoek.

Weert (foto's Roel ten Kleij)

Boven: Inname van honing en was.

Onder: Na de keuring.

Honingkeuring	Boxtel	Weert	Beilen
Aantal inzendingen	43	44	25
Geen oorkonde vanwege te lage score	1	0	
Afgekeurde inzendingen	5	2	0
<i>Gemiddeld vochtgehalte:</i>			
Klasse 1. vloeibare honing	17.5 %	18.2 %	17,9
Klasse 5. Heidehoning	22 %		
Klasse 6. Heidemelange honing	18.5 %		
<i>Gemiddeld aantal punten per ingezonden klasse (aantal inzendingen):</i>			
Klasse 1. Vloeibare honing	9.7 (14)	9.7 (13)	9,7 (6)
Klasse 2. Kristalliserende honing	9.3 (9)	9.6 (10)	9,6 (6)
Klasse 3. Gekristalliseerde honing	8.2 (2)	9.4 (9)	9,5 (10)
Klasse 4. Crèmehoning	9.5 (4)	9.7 (5)	9,5 (2)
Klasse 5. Heidehoning	10 (1)		8,9 (1)
Klasse 6. Heidemelange	9.8 (1)		
Klasse 10. Bijenwas	9.3 (3)	8.7 (2)	
Klasse 11. Kunstraat	9.5 (1)	10 (1)	
Klasse 12. Wasfiguren		10 (2)	
Klasse 14 . Mede	8 (1)		

Boxtel (foto's Arno Kok)

Boven: honingkeurmeesters aan het werk.

Onder: artikelen van het Bijenhuis krijgen veel belangstelling.

Slagvaardige actie na AVB-uitbraak

In de krant stond op 11 september te lezen: 'Vervoersverbod bijen rondom Buinerveen en Stadskanaal door uitbraak Amerikaans vuilbroed'. Door toeval was het eerste geval vastgesteld in het landelijk onderzoek van bijen@wur naar het voorkomen van ziekteveroorzakers in bijenvolken. Wat het publiek niet te lezen kreeg, was hoeveel werk zo'n uitbraak betekent voor leden van onze imkerorganisatie. Jan Kruit (Groningen) deed op de Studiedag in Beilen een boekje open.

De gebieden waar begin september een uitbraak was van Amerikaans vuilbroed, in Buinerveen, Stadskanaal en Exloo en later in Yde, liggen in Groningen en Drenthe. Tussen de Bijengezondheidscoördinatoren (BGC-ers) van beide provincies is vlot na de eerste melding samenwerking gezocht en gevonden. De eerste ontmoeting van BGC-ers, de eerste betrokken imker, voorzitters van de vereniging en de groepen, vond reeds plaats binnen 4 uur na de melding van de besmetting door bijen@wur. Hier zijn afspraken gemaakt hoe om te gaan met de melding en wie wat zou gaan doen. De melding bij de AID in Kerkrade was al gedaan, maar die dienst moest nog een bevestiging hebben van het onderzoek, waarvoor een labanalyse moest worden uitgevoerd bij het Centraal Veterinair Instituut in Lelystad. Het vervoersverbod is dan ook een week na de melding pas ingesteld.

Alle gebieden bezocht

In de tussenliggende week hebben de BGC-ers alle imkers binnen de te verwachten vervoersverbodgebieden bezocht, hun volken gecontroleerd en de benodigde formulieren ingevuld.

De besmette volken zijn allemaal vernietigd en het materiaal in afgevoerd naar een vuilverbrander. De imkers binnen de gebieden met verwacht vervoersverbod hebben allemaal hun medewerking verleend bij de controle van hun bijenvolken.

Het tijdstip van de uitbraak, begin september, bemoeilijkt de controle van de bijenvolken. Tijdens de controle bleek dat sommige volken geen broed meer hadden, waardoor boordeling: wel of niet besmet, niet mogelijk was.

Aangezien in de huidige procedure is opgenomen dat we nog een tweetal inspectie moeten uitvoeren met een tussenpoos van vier weken, zullen we in het voorjaar alle imkers nogmaals bezoeken en samen met hun de volken controleren.

Oud gebruik van bijenwas

Toon Brekelmans

Het gebruik van bijenwas voor kaarsen in de Middeleeuwen is bekend en vaak beschreven. Kerken en kloosters met hun vele altaren, missen en heiligenbeelden waren de voornaamste afnemers van bijenwas. Daarbij werden immers veel kaarsen aangestoken. Bijen waren dus niet alleen nuttig voor de honingopbrengst, maar evenzeer of nog meer voor de productie van bijenwas. Minder bekend bij veel imkers is het gebruik voor enkele andere opvallende doeleinden, die we hier in het kort willen aangeven.

In de Middeleeuwen en ook later gebeurde het gieten van klokken volgens een ingewikkelde procedure, die we hier vereenvoudigd proberen weer te geven. Om te beginnen moest er een voorbeeld gemaakt worden die 'de valse klok' werd genoemd. Dit voorbeeld werd van stenen en leem gemaakt. De valse klok werd met een laagje was omgeven en hierin konden in spiegelschrift de naam van de klokkengieter, het jaartal en versieringen worden aangebracht. Daaromheen kwam een laag leem of klei. Wanneer die hard was geworden, werd de was weggesmolten, zodat men de valse klok en het nu losse omhul-

sel ofwel de mantel overhield. In de vrijgekomen ruimte werd de metalen klok gegoten. Een dergelijke procedure wordt door kunstenaars tot op de dag van vandaag voor metalen, pijpen en gipsen beelden gebruikt. Het voorbeeld wordt dan gewoonlijk helemaal van was gemaakt die uit het lemen omhulsel wordt weggesmolten, zodat er een mal overblijft. Hoewel er andere middelen zijn, vragen kunstenaars soms nog bijenwas aan imkers, om, zoals ze zeggen, een verloren beeld te maken. Het wordt dan ook met een technische term de *'cire-perdue-methode'* genoemd, de methode van verloren was.

Tafeltjes

Er zijn in Nederland zoals elders verschillende schrijf- of wastafeltjes gevonden. Het oudste in ons land, daterend van rond het jaar 100, werd in 1914 opgegraven uit een terp te Dolsom bij Franeker. Ze werden in de oudheid en Middeleeuwen gebruikt zoals later de lei met griffel. Het was een plankje met een lage opstaande rand, waarin een laag donker gemaakte bijenwas werd aangebracht. Met elkaar verbonden plankjes werden een wasboek genoemd. Luxe exemplaren bestonden uit goud, zilver of ivoor. Hierin kon men

schrijven met een metalen stift die een plat bovineinde had om de was weer glad te strijken. Een gladgestreken tafeltje werd een *'tabula rasa'* genoemd. Hiermee verwant zijn de uitdrukkingen: 'een onbeschreven blad' en 'met een schone lei beginnen'. Het wastafeltje werd gebruikt voor korte notities, rekeningen en in de school om te leren schrijven. Ook diende het als brief en in de kerk om de namen van de overledenen voor te lezen. Verder was het een soort kladblok om de gegevens naderhand in het net, dus op perkament of papier te schrijven.

Zegels

Wat tegenwoordig een stempel is, was vroeger een zegel van bijenwas en later van lak. Overheden van hoog tot laag, van keizer tot plaatselijke bestuurders, de schepenen, gebruikten een zegel van bijenwas om de inhoud van oorkonden en akten te bekrachtigen. Het was een middel om schenkingen, contracten, overeenkomsten en voorschriften van hoger hand meer rechtsgeldigheid te geven. Zegels werden met een draadje of strookje perkament onder aan de oorkonde gehangen. Gewoonlijk wordt dit aanhechten ook genoemd. Een voorbeeld van een Middel-

Foto Klokkengieterij Eijsbouts te Asten

Het model in was van de grote klok die Klokkengieterij Koninklijke Eijsbouts dit jaar voor het Belfort in Gent gegoten heeft.

nederlandse oorkonde van Jan II, hertog van Brabant, van 1306: *'Ende omdat wy willen dat deze stucken ende onse seggen vaste en gestadich blyve immermeer, soo hebben wy desen lettren besegelt met onsen segelen.'* Hertog Jan zal dit niet zelf hebben gedaan, maar in zijn naam een officiële zegelaar van zijn kanselarij. Zegels konden door toevoeging van een bepaald pigment aan de was een verschillende kleur krijgen. Hoogste overheden gebruikten meestal een rood zegel. Er was een metalen stempel of zegelring nodig met een voorstelling en randschrift. Die stonden in spiegelschrift, zodat ze leesbaar in het zegel werden afgedrukt. Vanwege hun kwetsbaarheid zijn er maar weinig oude waszegels ongeschonden bewaard gebleven.

Wonderen

Ex-voto betekent 'krachtens belofte' en heeft te maken met de volksvroomheid. Veel kerken en kapellen hadden tijdens en ook na de Middeleeuwen een beeld van een heilige die door het volk werd vereerd en naar wie bedevaarten werden gehouden. Vooral de heilige maagd Maria was in trek. Zo'n heilige gold als wonderdadig. Voor de gedane wonderen of verkregen gunsten, meestal genezingen van ziekten of ernstige verwondingen, werd uit dankbaarheid een offer gebracht dat tevoren was beloofd. Dit offer of geschenk was vaak een afspiegeling in miniatuur van het genezen

lichaamsdeel, bijv. een been, arm of hoofd van bijenwas. Soms was het een kinderfiguurtje vanwege de genezing van een kind. Zelfs scheepjes werden geofferd als dank voor de redding bij een schipbreuk. We geven een paar voorbeelden.

Het mirakelboek van Maria in Amersfoort noteert in het jaar 1448 dat een vrouw uit Groningen bijna buiten zinnen geraakte vanwege ernstige en langdurige hoofdpijn. *'Ende die bij haer waren riepen aen Onse L. Vrou ende loeffden (beloofden) een wasschen hoeft (hoofd) haer te offeren t'Amersfoert. Ende zij wert gesont.'* Er werd ook veel ruwe bijenwas als offer geleverd, waarvan kaarsen werden gemaakt, maar ex-voto's werden in het heiligdom bewaard en tentoongesteld. Het mirakelboek van Onze Lieve Vrouw te 's-Hertogenbosch vertelt dat het schip van Klaas en Hendrik Hendriksz uit Schiedam, beladen met tarwe, in 1383 was vastgelopen op een zandbank in de Noordzee. Ze beloofden een bedevaart naar het Mariabeeld in Den Bosch *'ende dair een wessen (wassen) scip te brengen'*. Dit heeft meteen geholpen en het mirakelboek vermeldt dat ze hun belofte zijn nagekomen. Zo zijn er duizenden voorwerpen van bijenwas geofferd die later veelal tot kaarsen zijn omgesmolten of anderszins verloren zijn gegaan. Een wassen ex-voto was het offer van de armen, terwijl de rijken er soms een van ivoor of zilver lieten maken.

Dodenmaskers

Vanaf de tijd van het oude Egypte tot in onze dagen zijn er vaak dodenmaskers van bijenwas gemaakt. De oude Romeinen maakten zulke portretten en plaatsten ze in hun woningen om de herinnering aan hun doden levend te houden. Ook werden die van hun voorouders in lijkstoeten meegedragen. In de late middeleeuwen werden er wel wassen dodenmaskers van hoge adellijke personen gemaakt, maar niet bewaard. Ze werden door kunstenaars gebuikt om het gezicht in standbeelden en op schilderijen weer te geven. Hierin komt verandering in de 16e eeuw. Bekend is het dodenmasker van de knappe koningin Maria van Schotland, dat na haar executie in 1587 werd vervaardigd. Tijdens de Franse Revolutie vielen er in 1789 door de guillotine veel koppen van prominente personen. En het was madame Tussaud die er toen heel kunstig wassen maskers van maakte die in verschillende Europese collecties werden opgenomen. Hier ligt de oorsprong van de Madame Tussauds wassenbeeldenmuseum. Het procédé was en is erg eenvoudig en lijkt oneerbiedig. Het gezicht van de overledene werd met olie ingewreven en daaromheen werd een massa gips aangebracht. Wanneer het gips was opgedroogd, werd het met de indruk van het gezicht weggenomen. Dit was de gietvorm voor de vloeibare bijenwas. Wel moest het gegoten gezicht nog bijgewerkt worden.

Schrijf- of wastafeltje uit de achtste of negende eeuw, gevonden in Dokkum

foto's Rijksmuseum van Oudheden, Leiden

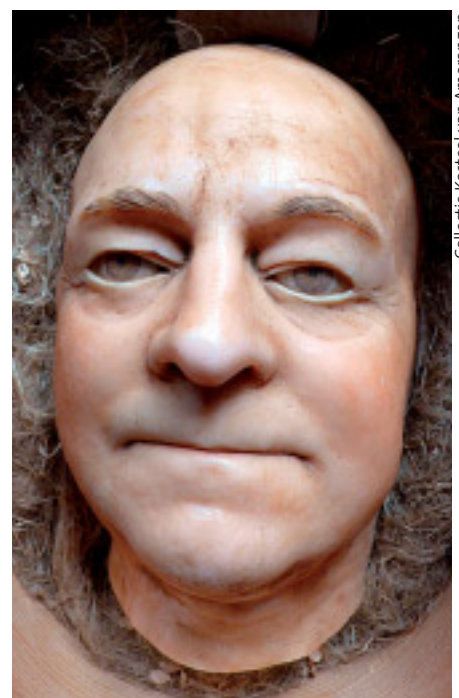

Zegel van Karel V, gehecht aan een akte van 1517

Ex-voto's: menselijke figuur en been van bijenwas

Breda's Museum

Collectie Kasteel van Amerongen

Dodenmasker van Godert van Reede, 1621-1691

Nederlandse Commissie voor Bijenproducten

Terugkomdag honingkeurmeesters

Joop Kamps, Commissie Bijenteeltproducten

Op zaterdag 27 september werd in het 'Tjark Rikscentrum' te Eerbeek door de Nederlandse Commissie voor Bijenproducten een terugkomdag voor honingkeurmeesters gehouden.

De opkomst was zeer goed. Zo'n veertig keurmeesters namen aan deze dag deel. Na ontvangst met een kopje koffie kreeg men via de powerpointpresentatie van Pierre Sanders een goede indruk van de jaarlijkse honingkeuring in Engeland (*The National Honeyshow*). Pierre heeft deze keuring al enkele malen als hulp-keurmeester van dichtbij mogen meemaken. Uit zijn verhaal bleek, dat er in ontzettend veel klassen gekeurd wordt en dat de keuringseisen behoorlijk streng zijn. Niet alleen de producten, maar ook de manier van presenteren is er erg belangrijk. De ingezonden producten die op de dia's te zien waren, waren van een uitstekende kwaliteit.

Keuringsformulier propolis

Na een korte pauze werd de eerste opzet van het nieuwe keuringsformulier voor propolis besproken. De commissie wil dit formulier over niet al te lange tijd aan het reglement toevoegen. De meningen over dit keuringsformulier waren nogal verdeeld. Alle opmerkingen worden

meegenomen bij de samenstelling van een nieuw formulier.

Vervolgens werd een aantal opmerkingen over het keuringsreglement behandeld. Ook deze zullen worden meegenomen bij het herzien van het keuringsreglement.

Tijdens de middagpauze kon iedereen de honingmarkt in Eerbeek bezoeken. Het was een prachtige dag en dit maakte het bezoek aan deze markt nog eens extra aantrekkelijk.

Residuen in honing

's Middags was de heer Wim Reijbroek, analysator van honing bij het Instituut voor Landbouw- en Visserij-onderzoek in België, het eerst aan de beurt met zijn lezing over residuen in honing. Heel wat tabellen passeerden de revue. Sommige onderzoeksresultaten waren zelfs schokkend. Uit zijn verhaal werd duidelijk dat een gedegen controle m.b.t. residuen in honing en andere bijenproducten zeer wenselijk is en blijft.

Dit laatste geldt niet alleen voor honing die geïmporteerd wordt maar ook voor de honing van de imker uit eigen land.

Jacobskruiskruid

Na een korte middagpauze was de heer Enne de Boer aan het woord met een lezing over het jacobskruiskruid. De heer

De Boer is werkzaam bij de Voedsel- en Warenautoriteit (VWA) te Zutphen. Hij besprak in grote lijnen het rapport dat de VWA het vorig jaar naar buiten heeft gebracht. De conclusie van het rapport valt gelukkig nogal mee. Dat wil zeggen dat er geen direct gevaar is voor de volksgezondheid. Dat wil niet zeggen dat hiermee de zaak is afgedaan. Ondanks deze conclusie blijft het noodzakelijk verdere ontwikkelingen in de gaten te houden. Daarom loopt er nog steeds een onderzoek.

Na een vragenronde werd deze dag afgesloten en kon de commissie terugkijken op een geslaagde dag. De commissie bedankt nogmaals de sprekers en de keurmeesters voor hun inbreng.

Cursus keurmeester 2009

Bij voldoende deelname wil de Nederlandse Commissie voor Bijenproducten in 2009 weer een cursus 'honingkeurmeester' organiseren. De cursus gaat door als er minimaal 18 deelnemers zijn. De kosten zullen ± € 200,- bedragen.

U kunt zich schriftelijk aanmelden bij Joop Kamps, de Kievit 8, 5864 BX Meerlo.

Zo'n veertig keurmeesters namen aan deze dag deel

foto's Eric Blankert

21 Februari 2009 Nederlands-Duitse studiedag

Eenvoudig, met plezier en effectief imkeren

Wim Joosten, secretaris NoN-Bijeen

Jaarlijkse grensoverschrijdende studiedagen voor imkers in de Eems-Dollard Regio hebben geleid tot intensievere contacten en de oprichting van de Nederlands-Duitse (Deutsch-Niederländische) Imkerkring. Deze werkgroep van vertegenwoordigers van NBV-Groepen en Kreisimkerverbände bevordert uitwisseling van kennis en ervaringen en het onderhouden van onderlinge contacten. Voor imkers en bijen zijn er in onze regio naast verschillen grote overeenkomsten en gemeenschappelijke belangen. Denk aan (Europese) regelgeving en gezondheid van de bijen en de stijgende vraag naar bijen voor bestuiving o.a. bij de zaadteelt.

De grensoverschrijdende studiedag is op zaterdag 21 februari 2009 op de locatie Veenpark/Veenmuseum, Berkenrode 4 te Barger Compascuum, niet ver van Emmen. Deskundige sprekers belichten elk op hun manier het centrale thema: "Met plezier

op eenvoudige manier effectief imkeren'.

Beelden en kernwoorden in het Nederlands en Duits helpen om taalproblemen te vermijden. Het programma start om 10.00 uur.

Inleiders

Als 'hoofdinleider' legt de bekende beroepsimker Maria Rieken uit Jadebusen bij Bremerhaven uit, hoe zij op effectieve wijze met haar man de imkerij beheert in voor Noordoost-Nederland vergelijkbare omstandigheden.

Rudolf Jansen uit Aschendorf (voormalig beroepsimker, nu hobby-imker) vertelt hoe hij op eenvoudige manier een flink aantal volken kan beheren door: 'De kunst van het weglaten van overbodige handelingen en materialen'.

Bert Willigenburg uit Pesse, besluit de inleidingen met: 'Hobby-imkeren met 50 volken. Hoe doe je dat?'

Voor iedereen, maar zeker voor bijenhouders die meer dan vijf volken hebben verwachten we veel praktische tips.

Excursie

Na de lunch wordt de studiedag afgesloten met een excursie naar nabijegelegen kassen waar men gebruik maakt van bijen en hommels voor bestuiving.

Van de Eems-Dollard Regio verwachten we weer een Europese subsidie waardoor de deelnemersbijdrage beperkt kan blijven tot € 15,- p.p. inclusief lunch en informatieboekje.

In verband met reserveringen is aanmelding vóór 4 februari 2009 noodzakelijk bij Wim Joosten, e wijo@home.nl of per post: De Made 26, 9411 ME Beilen. Zie voor nadere gegevens de website van de NBV en ga onder het kopje Wetenswaardig naar NoNbijeen.

Gefinancierd uit het INTERREG IIA-programma van de Eems-Dollard Regio door de Europese Unie en door het Land Niedersachsen. Gefinancierd aus dem INTERREG IIA-Programm der Eems-Dollard-Region von der Europäischen Union sowie durch das Land Niedersachsen.

Minisymposium

Bloeiende akkerranden; inheemse drachtplanten in Flevoland

Dit minisymposium zal plaatsvinden in de Raadzaal van het Gemeentehuis van Lelystad, op vrijdag 23 januari 2009 van 13.00 tot 16.20 uur. Projectidee (dr. J. Theo Vulink): Centrum Biologische Landbouw in samenwerking met Landschapsbeheer, Gemeente Lelystad, Provincie Flevoland en de NBV afdeling Oost-Flevoland organiseren dit minisymposium.

Het **thema** bijenhouden vervult nog steeds een belangrijke functie voor fruit- en groenteteelt in Nederland. Niet alleen honingbijen zijn belangrijk in het agrarisch gebied maar ook 'predator insecten', die op plaaginsecten foerageren (functionele biodiversiteit). Door de ontwikkeling van monoculturen en door de afname van het aanbod van natuurlijke drachtplanten is het areaal en de variatie in inheemse drachtplanten sterk verminderd. Daar komt bij dat de honingbij zelf steeds meer onder

druk is komen te staan door de komst van de varroamijt en de secondaire infecties. Met dit mini-symposium willen we de noodzaak voor de uitbreiding van de (inheemse) drachtplantenvegetatie onder de aandacht brengen.

De **doelgroep** bestaat uit bijenhouders, boeren (gangbaar en biologisch), gemeenten, Provincie Flevoland, agrarische natuurverenigingen, Waterschap en terreinbeheerders. Er kunnen ± honderd mensen deelnemen. Dus wie het eerst komt...

Dagvoorzitter: ing. Bart Fokkens (Voorzitter Flevolandschap; Landelijk overleg Provinciale landschappen; Centrum Biologische Landbouw Flevoland). De aanleiding voor dit mini-symposium is het 40-jarig jubileum van NBV afdeling Oost-Flevoland.

Programma

- 13.00 uur
Opening door wethouder J. Lodders (Gemeente Lelystad)
- 13.10 uur
'Het belang van de imkerij in Nederland; verleden, heden en toekomst' door dhr. J. Dommerholt (vz NBV)
- 13.35 uur
'Bloemrijke akkers in Drenthe' door dhr. F. Kruse en dr. T. Elzinga.
- 14.00 uur: pauze
- 14.30 uur
'Functionele agrobiodiversiteit' door dr.ir. F. van Alebeek (PPO, WUR).
- 14.55 uur
PM Landschapsbeheer Flevoland en Provincie Flevoland
- 15.20 uur
Discussie o.l.v. ing. B. Fokkens
- 15.50 - 16.20 uur
Borrel en afsluiting

Ervaringen van cursisten van de Basiscursus Bijenhouden te Helmond

Wim Strijbosch

Aangezien ik al wat jaren imker, was er voor mij niet zo veel nieuws meer. Het was evenwel erg interessant om het een en ander weer te kunnen ophalen. Ik heb gemerkt, dat ervaren imkers in de praktijk het een en ander graag op hun eigen manier doen, bijvoorbeeld een veger maken, en dus anders dan wij op de cursus leerden. Ik denk dat veel zaken zich in de praktijk moeten bewijzen, want elk volk is weer anders en reageert dan ook anders. Er is veel ervaring nodig, dat is mij wel duidelijk geworden.

Verder alle respect voor de manier waarop de cursus werd gegeven en het vele voorbereidende werk dat daarmee is gemoeid.

Paul Segers

Het was mijn broer die op het idee kwam om een bijencursus te gaan doen. Hij heeft me gevraagd om mee te gaan omdat hij wist van mijn interesse voor de natuur. Ik vond het meteen een goed plan. Imkeren brengt de natuur heel dicht bij huis.

foto Hans Wondergem

De geslaagden van de Basiscursus Bijenhouden 2008 vlnr: Martien Verbaarschot uit Ommel, Wim Strijbosch uit Helmond, Jan Jansen uit Sint Oedenrode, Wim Elfrink uit Eindhoven, Paul Segers uit Schijndel, Pieter Segers uit Eindhoven en Domien van Thiel uit Mierlo. Marc de Witte uit Zutphen was helaas verhinderd maar is wel geslaagd. Op de voorgrond de twee cursusleiders Jan Biemans en Bert Lemmens.

Bovendien is er een sterke relatie met planten. Het geeft dan ook de mogelijkheid planten te bestuderen vanuit het gezichtspunt van de imker.

Het was een openbaring om in de cursus

te horen hoe het er in de bijenwereld aan toe gaat. Ik wist dat er één koningin in een volk aanwezig is, maar dat er ook nog tuteurs en kwakers kunnen zijn en dat je vegers kunt maken in een zesramer, dat was voor mij nieuw. Geweldig interessant allemaal. En dan ook nog dat ongelooflijk geheimzinnige verhaal over de bruidsvlucht naar een darrenverzamelplaats, fantastisch!

De praktijk is voor mij wel het moeilijkst. Met de blote hand ramen vol met bijen optillen uit een kast, dat vond ik heel erg spannend. Als er daarbij ook nog over mijn vingers gekriebeld wordt, is dat welhaast onverdraaglijk. Inmiddels gaat het overigens al wat beter. Ik ben nu een paar keer gestoken en heb het idee dat het steeds minder pijn gaat doen.

Sinds een week staat mijn eerste volk thuis, boven op het dakterras. Elke ochtend ga ik eerst naar de vliegplank kijken. Bij mooi weer komt het stuifmeel al vroeg binnen. Er bestaat zelfs zwart stuifmeel heb ik gemerkt. De bijen komen vandaag ook al weer terug met zwarte klompjes.

In het voorjaar komt er zeker een tweede volk. Ik wil er nog veel meer over leren. Op onze familiebijeenkomsten zijn de bijen inmiddels een vast gespreksonderwerp.

Lidmaatschap NBV 2009

Marga Canters

In januari krijgen alle NBV-leden een acceptgirokaart toegestuurd waarmee de contributie voor het jaar 2009 betaald kan worden. Leden die vorig jaar de groene machtigingskaart voor automatische incasso geretourneerd hebben, kunnen de hun toegestuurde acceptgirokaart als niet gezonden beschouwen.

Mocht u het bedrag overmaken via internetbankieren, wilt u er dan op letten dat het bedrag overeenkomt met het bedrag op de acceptgirokaart en dat het rekeningnummer van de NBV correct is. Bij overmaking graag uw lidmaatschaps- = debiteurnummer vermelden.

Als u ervoor zorgt dat uw betaling uiterlijk eind januari 2009 door ons ontvangen is, zorgen wij voor een ononderbroken toezending van het maandblad.

Het zou jammer zijn een exemplaar van *Bijenhouden* te moeten missen.

- Wilt u in geval van verhuizing tijdig uw nieuwe adres aan het secretariaat van de NBV in Wageningen doorgeven. Wij zorgen dan voor een ononderbroken toezending van het maandblad.
- Ook als u wilt overstappen naar een andere afdeling, horen wij dit graag zo spoedig mogelijk van u.
- Eventuele opzegging van uw lidmaatschap dient vóór 1 januari 2009 schriftelijk te geschieden (ontvangen wij uw opzegging ná 1 januari 2009, dan bent u over het jaar 2009 toch de contributie verschuldigd).

Wilt u hierbij uw debiteurnummer vermelden? U kunt dit vinden op de adreswikkel. U kunt dit schrijven richten aan: ledenadministratie NBV, t.a.v. mw. G. Bogaards, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, **f** 0317-42 41 80 of **e** secretariaat@bijenhouders.nl.

Bij voorbaat dank voor uw medewerking.

Ononderscheidingen NBV

Marga Canters/Gerda Bogaards

In 2008 mochten diverse NBV-leden een blijk van waardering ontvangen. Verenigingsspelden worden uitgereikt bij langdurig lidmaatschap: leden die 25 jaar lid zijn ontvangen een verzilverde speld, bij een lidmaatschap van 40 jaar (**vet** gedrukt) ontvangt men een vergulde speld. Een plaquette met graving wordt uitgereikt aan leden die 50 jaar (**vet en cursief**) lid zijn. Erespelden (in het verleden uitgereikt aan mensen die een aantal jaren een bestuursfunctie uitoefenden) zijn uit de roulatie genomen. Het Hoofdbestuur van de NBV wil de personen die in 2008 in aanmerking kwamen voor een onderscheiding nogmaals danken voor hun trouwe lidmaatschap en hun inzet voor de Vereniging.

Almelo **G. Alberts**, Th.G.A. van Dam
Almere (Zuid-Flevoland): W. den Braver, A. Wisman

Apeldoorn: **L. van Beek**, J.B.F. te Braak, B.J. Brink, R.J. van Dronkelaar, M.E. van Essen, R. de Graaff, J.C. Kool, F.J. Scholten, H. van der Schoot, mw.R.J. v.d.Wal-Norde, H. van der Zande
Assen: A. Ridder

Bathmen: **H.J. Nekkers**

Beemster: W.R.N. de Boer, J.Boonders, J. de Jong, N.E.M. Koning, M.Nuyens
Beilen: **P. Bloema**, H. Bongers, J.G. van der Tempel

Berghem: **N. de Reuver**

Bernheze: C.H. van Dijk, **O.J.M. Thijssen**
Bladel: G. Antonise, W. Baselmans, A. Hendriks, J.H. Walen

Bommelerwaard: **M.C.M. van Doorn**, **S.J. Gouda**, **S.R. Hooykaas**, **G. van der Linden**, **G.J. van Vonderen**, J.W. de Weert, W.M. de Weert, H.A.J. vd. Westelaken, **H. van der Zals**

Bunnik/Houten: H.E.J. van Berkel, **H. Pater**
Dordrecht: H.A. Aardoom, L.J.E. Duijsens, J.G. Groeneveld, J. Potse, J.J. Rijken, G. Slings
Eibergen/Neede/Borculo: J.G. Voortman
Eindhoven: **G. van de Brand**, J. Bogers
Elspeet: mw.M. Korbée-Doeland, M. Meijberg

Emmen: J. Santing

Enschede: **J. de Graaf**, H.J.G. Bonnes, F. Huijnen, mw.P. van 't Land, **J.G. Morssink**, H.H. Nijmeijer, J.H.F. Olde Dubbelink, Simens A., A.M. Spit

Epe: P. van der Horst, **A.G.H. Wiggers**, W. Witteveen

Hengelo Gld.: A.W.M. Geurtsen

Haaren: B. Eskes

Hoogeveen: **B. Noordhuis**

Horst-Venlo: **J.J. Brouwer**, **H. Cox**,

J.M.G.A. Geurts, **Th. Gommans**,

G. Hendriks, J.W.P.M. Hermans,

A.L.J. Huys, **mw. M. Huys-Hoeymakers**,

M.G. Loonen, **J. Rutten**, **J.J.H. Stappers**,

P.H. Steegh, **J.J.P. Verhaegh**,

H.J.F. Verkooijen, J. Verstegen, **G. Vullings**

Hulsel: G. van Esch, T. van der Heijden,

W.A. van Hoof

Hulst: G. Arens

Lunteren: E.G. Nijs, A.W. Sauer, **J. Schot**

Meppel: **D. v.d. Graaf**

Middelbeers: A. van de Berk, N. van Gils,

J. Tholen

Musselkanaal: H. Smit, E. Visser

Nieuwleusen: J. van Berkum, A. Bos,

G.J. Schuurman, W. Smits

Oosterhout: J. Sips, H. Stadhouders

Putten: H. van der Kamp

Roer- en Leudal: **J. Geraats**, **A.P. Poels**

Sevenum-America: **M. van Gasteren**,

P.H. Nillesen

Stadskanaal: H. Moorlag

Steenwijk: H. Lodewijk, F.H. Veen, J. Visser

Uden: B. van de Hoogen

Udenhout: **W. Alofs**, H. Boons

Vechtstreek: M.J. van Egmond, **G. van Ekris**,

L.R.W. de Hart, E. Hulsman, mw.M. van

Mazijk, H.B.J. Wentink, J.H. Wisselink

Veenendaal: F.J. Blom, J. Diepeveen,

R.H. ten Klei

Walcheren: **B. de Graauw**, J.L. Raucamp

West-Friesland: A. van Bohemen,

NBV

NEDERLANDSE
BIJENHOUDERSVERENIGING

VERENIGINGSNIEUWS

Jaargang: 2
.....december.....
.....2008.....

F. Jongeleen

Westerwolde: mw.G. Jansen, J.H. Kenter,

F. Kuipers, H. Tees, H. Tolhuis, R.J. Veneman

Westland: N.A. van der Drift, R.F.M. vd. Hoorn,

mw.E. Kleijnendorst, A.P.M. Wildenburg

Wolvega: R. Demmink

Zeeland: A.M. de Groot, P. Verbruggen

Zundert: J. Antonissen, J. van Opstal,

J. van de Locht, W. van Sprundel,

M. van Trijp

Inbinden maandblad *BIJEN* of *Bijenhouden*

U leest op dit moment het laatste nummer van de tweede jaargang van *Bijenhouden*, een uitgave van de NBV. Een manier om uw maandblad mooi te houden is door dit te laten inbinden. De NBV biedt alle lezers, evenals vorig jaar, de mogelijkheid om jaargangen van het maandblad *Bijenhouden* in te laten binden.

De ingebonden jaargangen krijgen een donkergroene harde kaft met goudkleurige opdruk op de rug. U kunt ook nog jaargangen van het Maandblad *BIJEN* laten inbinden. **Om kostenverhoging tegen te gaan doet de binder het verzoek om alle nietjes voorzichtig uit de bladen te verwijderen. Levert u de maandbladen in mét nietjes dan zal een bedrag voor het verwijderen ervan in rekening worden gebracht.**

U heeft voor beide maandbladen de mogelijkheid om per jaargang of per twee jaargangen in te laten binden.

BIJEN: één jaargang: €15,25 of twee jaargangen: €19,-;

Bijenhouden: één jaargang: €18,75 of twee jaargangen: €23,75.

Wilt u ervoor zorgen dat wij uw jaargang(en) vóór 19 april 2009 hebben ontvangen? U kunt deze sturen aan: Secretariaat NBV, t.a.v. Marga Canters, Postbus 90, 6720 AB Bennekom.

Afgeven in de winkel óf bijvoorbeeld tijdens de Bestuivingsdag NBV op 17 januari 2009, tijdens de vergadering Groepen/HB op 21 februari 2009 óf tijdens onze Algemene Ledenvergadering op 18 april 2009 mag natuurlijk ook.

Cursisten krijgen, vanaf het moment van aanmelden van de cursus bij de Commissie Bijenteeltonderwijs, gedurende de cursus gratis het maandblad Bijenhouden toegestuurd. Zie ook Bijenhouden november pag. 14 (2008).

Amsterdam basiscursus

De opzet van de beginnerscursus is dat de cursisten onder begeleiding van een ervaren imker gedurende het imkerjaar verantwoordelijk zijn voor het reilen en zeilen van één van de verenigingsvolken. Gezien de opzet van de cursus en het beschikbare aantal volken is het aantal cursisten beperkt tot maximaal 8. De basiscursus, die februari/maart 2009 van start zal gaan, is bedoeld voor mensen die van plan zijn daadwerkelijk met imkeren te beginnen. De kosten bedragen €120,-. Zie *i* www.bijenpark.nl en

i www.bijenhouders.nl onder: Afdelingen/ Amsterdam. Aanmelden voor de cursus-
sen in 2009 bij Ries Hoogendoorn,
e avbb-rieshoog@hetnet.nl, *t* 020-61 03 401.

Amsterdam kennismakingscursus

Oriëntatiecursus voor diegenen die wel meer over bijen en het imkeren willen weten maar zelf niet willen gaan imkeren. Deze wordt meestal op een zaterdagochtend in februari gehouden. Zie

i www.bijenpark.nl en
i www.bijenhouders.nl onder: Afdelingen/ Amsterdam. Aanmelden voor de cursus-
sen in 2009 bij Ries Hoogendoorn,
e avbb-rieshoog@hetnet.nl, *t* 020-61 03 401.

Bunnik-Houten basiscursus

De cursus start in januari en bestaat naast enige zelfstudie uit 6 theorie-, 10 praktijklessen (aanvang april) en een examen. Een bezoek aan het Bijenhuis van de NBV en een excursie naar een beroepsimker maken onderdeel uit van het cursusprogramma. Het cursusprogramma is gebaseerd op de richtlijnen van de commissie Bijenteelt-
onderwijs van de NBV zodat het diploma landelijk erkend is en toegang geeft tot vervolgstudies. De kosten bedragen €150,-. Gerrit Plas, *t* 06-51 84 33 87,
e secretariaat@bhv-bunnikhouten.nl.

Den Haag basiscursus

De cursus start eind februari 2009 met theorielessen, vanaf half april beginnen de praktijklessen. De kosten zijn €135,-. Men kan zich ook opgeven voor alleen de theorielessen. De kosten bedragen dan €55,-. Paul van Rooijen, *t* 071-56 14 437,
e rooijen2@freeler.nl of
i www.bijenhoudendenhaag.nl.

Dordrecht basiscursus

Start in januari met een kennismakingsavond. Inl.: Leo van der Heijden, *t* 078-61 22 855,
e nbv.dordrecht@kpnplanet.nl.

Driebergen/Doorn vervolgcursus

De cursus start halverwege januari 2009 met theorielessen in dorps huis "t Trefpunt" te Austerlitz, praktijklessen vanaf april in Driebergen. Inl.: Hanneke Claus,
e jlclaus@kabelfoon.nl of
Wim Oerlemans, *t* 0343-49 15 97,
e wim.oerlemans@hccnet.nl.

Eerbeek basiscursus

De cursus start in februari 2009 met theorielessen, in april met praktijklessen, kosten €125,- (incl. documentatie, consumpties en examen). Harrie Leeftang,
t 0313-65 45 06, *e* bijenleef@hetnet.nl.

Enschede: basiscursus

De cursus start in het voorjaar, 5 theorie- en 10 praktijklessen, kosten €125,-. Henk Roerink, *t* 053-43 27 711,
e henk.roerink@home.nl.
i www.pelmolenimker.nl.

Helmond basiscursus

De cursus start op 3 februari 2009 om 20.00 uur. 8 Theorie- en 8 praktijklessen, locatie bijenhal in 'De Warande' te Helmond. U krijgt na het behalen van het examen het officiële diploma van de NBV uitgereikt, kosten €125,- incl. lidmaatschap. Ad van Grinsven, *t* 0492-38 29 14,
e a.grinsven3@chello.nl.

Horst basiscursus

Start in februari 2009 in praktijkcentrum "t Zoemhukske" te Horst. Jacques Bielen,
t 077-46 72 940, *e* j.m.b.bielen@wxs.nl of
Joep Verhaegh, *t* 077-39 83 424,
e jjp.verhaegh@hetnet.nl of kijk op
i www.zoemhukske.nl.

Utrecht: basiscursus

Start in januari 2009 met theorielessen, in april de praktijklessen, kosten €160,-, locatie: Plutodreef 9 (nabij station Utrecht-Overvecht). Geslaagden ontvangen een NBV-diploma. Lisette van Ingen,
t 030-27 10 825, *e* spetterlvi@yahoo.com.

Veenendaal basiscursus

Start op 5 januari 2009 in het Bijenhuis te Wageningen met theorielessen. Henk Kok, *t* 0318-52 68 68, *e* h.kok@hccnet.nl.

Zeeland basiscursus

Start half januari 2009 in Ovezande (Zuid Beveland). De cursus omvat 8 theorie- en 20 praktijklessen. C. Veldkamp,
t 0118-65 03 77,
e c.veldkamp3@kpnplanet.nl.

Afd. West-Friesland korfvlecht-cursus

Start half januari 2009 en omvat zes avonden. Henk Stam, *t* 0228-59 33 36.

Openingstijden NBV

Het Algemeen Secretariaat van de NBV is gesloten van 22 december 2008 t/m 4 januari 2009. Wij zijn er weer op 5 januari 2009.

Het Algemeen Secretariaat is in het nieuwe jaar geopend van maandag tot en met vrijdag van 10.00-14.00 uur.

De winkel is in week 52 geopend op dinsdag 23 (tot 17.00 uur) en woensdag 24 december (tot 13.00 uur).

In week 1 is de winkel geopend op dinsdag 30 december (tot 17.00 uur) en woensdag 31 december (tot 13.00 uur). In verband met de inventarisatie is de winkel gesloten van 2 t/m 9 januari. Met ingang van dinsdag 13 januari 2009 is de winkel weer geopend van 08.30-17.00 uur (dinsdag tot en met vrijdag).

Met ingang van 1 april 2009 is de winkel ook weer op de zaterdagochtend (tot 13.00 uur) geopend.

Alle medewerkers van de NBV: Gerda Bogaards, Marga Canters, Marjan Hensen, Roel ten Klei, Riet Oostendorp, Dolf Smits, Wout Spies, Jan van der Vliet en Jeroen Vorstman wensen u prettige Kerstdagen en een goede en veilige jaarwisseling toe.

Vraag en aanbod

Te koop: bijenvolken, zowel compleet als op raam. Ook verkopen wij alle imker-materialen o.a. honingslingers, bijenkorven en kasten (Red Cedar of vurenhout), nieuw of gebruikt, alle maten kunstraat. Informeer vrijblijvend naar onze speciale prijzen of kijk op: *i* www.dewerkbij.nl of *e* info@dewerkbij.nl. Imkerbedrijf De Werkbij, Rhenen, **t** 0317-61 29 42, **f** 0317-61 41 91, **m** 06-25 01 43 64.

Te koop: bijenvolken met of zonder kast, nieuw model bijenkasten. Alle maten kunstraat; alle imkermaterialen, ook honingverkoop. Openingstijden: zat. of na telefonische afspraak **t** 0485-45 42 76. Imkerdepot Mia v.d. Heijden, Voortsestraat 19, 5454 GR St.Hubert.

Imkerij DEVO Tilburg: verkoop van Buckfastkoninginnen, 3- en 6-raams bijenvolken, alles om de bijen in topconditie te houden en u weet het, de koffie staat klaar! Prof. Lorentzstraat 28a, Tilburg, **t** 013-53 51 953, **m** 06-22 24 47 13.

Vast klanten teleurstellen? Koop Nederlandse honing van uitstekende kwaliteit in. Van collega-imker Peter Linnartz, in emmers van 14 of 25 kg. **m** 06-12 79 19 27, *e* bontekraai@hetnet.nl.

Wij kopen uw Nederlandse honing en verkopen alle soorten honing in grote en kleine hoeveelheden. Ook stuifmeel, honingkoek, honingsnoep e.d. Ook zijn wij

dé leverancier voor uw markt of braderie! Vraag vrijblijvend onze speciale prijzen of kijk op: *i* www.dewerkbij.nl of *e* info@dewerkbij.nl. Imkerbedrijf De Werkbij, Rhenen, **t** 0317-61 29 42, **f** 0317-61 41 91, **m** 06-25 01 43 64.

Het adres in Limburg voor al uw imker-materiaal. Cosmetica, gelee royale, propolis, pollen, bijenwaskaarsen, honingkoek enz. Altijd scherpe aanbiedingen. Open: do. en vr.: 10.00-17.00 uur, za. 10.00-15.00 uur of na tel. afspraak. AN,NÉ, was- en natuurproducten, Oude Blaarstraat 13ob, B-3700 Tongeren (15 min. van Maastricht). **t** 0032-12 74 79 94, *i* www.an-ne.com.

Ter overname: klassieke ongebruikte zwanenhals koninginnen-bijenkorf, van particulier. Prijs €150,-. Inl.: **t** 030-25 22 491 (Utrecht), **m** 06-10 93 39 85.

ProPol Produkten BV, bekend als producent van de bekende Ambrosia Honingwijnen, heeft ook een ruim assortiment apitherapieproducten: crèmes, zeep, snoep etc. die uitermate geschikt zijn voor weder-verkoop. Vraag vrijblijvend naar onze prijslijst. Voor informatie: **t** 0229-29 58 48, *e* info@propol.nl, *i* www.propol.nl.

Te koop: Spaarkasten (10-, 7-, 6-, of 3-raams uitvoering). Ook voor losse broed- en honingkamers, daken en bodems. Kijk op www.immenhof.nl. De Immenhof, Voorthuizen, **t** 0342-47 28 37, **m** 06-53 18 20 06.

Te koop: nieuwe Spaarkasten, Simplex-kasten, raampjes à €0,50. Zowel in vuren alsook in Red Cedar, tegen zeer aantrekkelijke prijzen. Luijmes, Terborgseweg 33a, Dinxperlo, **t** 0315-65 16 64.

Vof het Ielgat. Voor imkermaterialen en bijenproducten. Geopend tijdens het bijenseizoen van di. t/m vr.: 10.00-17.00 uur. Zaterdag gesloten. In het winterseizoen: wo. van 13.00-17.00 uur. Voor actuele info: www.ielgat.nl, **t** 0592-38 93 49.

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof. Dit omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info: *i* www.imkerij-immenhof.nl of **t** 024-35 84 543. Gonnie en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

Bijenteeltmuseum SEC De Bankörf. Inkoop van oude imkermaterialen en bijenboeken. Boeken in onze bijenbibliotheek gratis ter inzage, catalogus aanwezig. **t** 0592-38 93 49, *i* www.ielgat.nl.

Ter overname: 3 kort gebruikte Spaar-kasten Red Cedar (gaasbodem, dak- en dekplaat, 2 x BK en 1 x HK). Prijs €90,- p.st. RVS-aftapvat 25 liter met snijkraan €20,-. Grote ontzegelbak met RVS-zeef €15,- en 2 RVS dubbele honingzeven €18,- p.st. **m** 06-1038 62 27 (prov. Utrecht).

Foto van de Maand

Voor gedrag en vlijt moet u bij de bijen zijn. Bijenstallen in Fiesch, Rhônedal Zwitserland. Foto ingestuurd door Jos van den Putte uit Riethoeven.

Register 2008

Op onderwerp (maand-pagina)

Amerikaans vuilbroed
vervoersverbod 9-17
Apipedia 1-20, 2-7, 3-13, 4-11, 5-11, 6-11, 7-11, 8-11,
9-17, 10-17, 11-9

BD Imkersdag 2008 2-7
Bedreigde plantensoorten 10-19
Bedrijfsmethoden

planning 3-13
snelgrove 2-11
ziektebestrijding 11-3

Beginnend imker 11-8

Bestrijdingsmiddelen
onkruidbestrijding 7-7
ziekten honingbij 4-5, 10-3

Bestuiving
advies vergoeding 1-19, 2-20
algemeen 1-18, 4-7

Bevruchtungsstations
Ameland 7-14, 7-15
Vlieland 4-14, 4-15, 5-14

Bijen@wur 4-18, 40-20, 5-18
Bijengezondheidsdag 2008 8-19

BIJENHOUDEN
inbinden 11-19

Bijenhuis 1-19

Bijenhuis
expositie 6-18
manager 6-14

Bijenstroeg 11-6

Bijenstal 4-5

Bijensteek 5-23

Bijenteelt
belang 8-3

Bijenteeltonderwijs 10-14

Bijkersgilde 2-18, 12-12

Boekbesprekingen
Bijenhouden, hoe doe je dat 8-14
Insecten 9-15

Le Peuple des Abeilles 11-9

Phänomen Honigbiene 7-6

Plantenvademecum voor Tuin, Park en
Landschap 4-23, 10-15

Pollen en Hooikoorts 4-22

Terug naar het Lindewoud 8-15

Buckfastbij 7-14

Carnica 4-14, 4-15, 5-14, 5-15

Congressen/Symposia
akkerranden 11-17

2nd International Beekeeping Congress 1-20

Communicatie bijenvolk 4-10, 6-10

Computertoepassingen 2-18, 9-5, 9-13

Cursussen

Algemeen 10-14

bestuivingsimker 6-21, 7-17, 8-18

ervaringen basiscursus Helmond 11-18

honingkeurmeester 10-15

Kennismaking 2-19

Leraar Bijenteelt 4-21, 6-16, 8-18

Dar

gemerkt 7-6

Darrenslacht 10-5

Darrenverzamelplaats 7-13

Dekplank 11-6

Depots

Deventer 4-24

Vianen 3-18

Samenstelling mw. N. de Jong

Dick Vunderinkfonds 6-13, 10-17
Diploma's basiscursus Amsterdam 10-18
Doodshoofdv�inder 1-8

Drachtplanten

bloeidata 9-6

Eucalyptus 5-13

fruit 1-14

gulden roede 10-8

komkommerkruid 6-8

koninginnenkruid 8-8

leverkruid 8-8

paardebloem 4-8

sneeuwkllokje 2-8

vergeet-mij-nietje 6-9

Drukwerk 3-3

Duurzame Bij, St. 4-6, 6-15

Europees vuilbroed 1-3

Expositie Bijenhuis 6-18

Feromoon 4-10

Fossiel 2-6

Foto van de maand

abrikosenboom 7-20

bijenstal Zwitserland 11-21

Griekenland 8-22

herfstanemoon 9-19

honingslingerfiets 10-19

schilderij 2-20

tulp 3-20

zwerm 6-21

zwerm Heemstede 5-11

Frankrijk 5-6

Gedicht 5-13, 11-7

Gedrag

haalgedrag 9-13

Geschiedenis

Groningen 1-11

Israël 10-16

Gouden kegelbij 2-8

Geursporen 7-19

Gezichtsvermogen 8-17

Gezondheidsonderzoek 9-10

Glyfosfaat 7-7, 8-19

HäagenDazs 7-19

Haarlemmermeer 2-10

Hemolymfe 2-12

Hommels 5-18, 9-13

Honing

keuring 1-16

keurmeesters 11-13

oogst 7-3

residuen 6-12

rijpheid 10-6

vloeibaar maken 3-5, 9-16

warmtekast 9-16

Hoornaar 2-12

Hybridenproject 4-6, 6-15

Imkerijen

"Bijendans" 5-22

Imkerverenigingen

Assen 2-15

Bennekom 2-19

Bergen op Zoom 4-27

Eerbeek 8-14

Elburg/Oldebroek 1-21

Hulst 10-17

Kring De Baronie 7-20

Nietap 3-17

Nijverdal/Hellendoorn 9-7

Sevenum 7-17

Zeeland 10-12

Zundert 7-20

Internet 2-18

Inwinteren 10-5

Israel 10-16

Israëli acute paralysis virus 8-12

Jubilarissen 3-18, 5-15, 7-17

Jubilea 10-12

Juridische aspecten 3-6

Klimatologische omstandigheden 1-10, 2-11, 3-10,
4-11, 5-5, 6-5, 6-11, 7-10, 8-11, 9-6, 10-11, 11-17, 11-8

Koningin

algemeen 4-10

invoeren 4-12

legcapaciteit 3-16

teeltwijze 4-3, 5-18, 7-10, 10-5

Koninginnenteelt 1-20, 5-10

Kunstproject

Parijs 5-6

Utrecht 5-6

Lerarendag 8-18

Liederen 1-11

Manager Bijenhuis 6-14

Markten en beurzen

Bunnik-houten 9-7

Eerbeek 8-14

Helmond 5-15

Zuidlaren 9-12

Materialen

Algemeen 3-12

Dekplank 11-6

Oxaalzuurverdampert 10-3

Snelgrovebord 2-11

Warmtekast 9-16

Zwerfval 2-14

Zwerfving- en zeefkist 6-16

Zwerfscapper 10-16

Metselbij 5-8

Misvormde vleugel virus 2-3

Musea Smedekinck, Zelfhem 8-6

NBV

Algemene Ledenvergadering 2-20, 3-19, 5-12,
8-11

financiën 2-19, 6-21

foto's expositie 5-15

internet 2-18

manager Bijenhuis 5-26

onderscheidingen 11-19

pleidooi Den Haag 8-3

standpunt sterfte 7-22

studiedagen 8-18, 9-18, 10-15

Werkgroep internationaal 5-26

NME (Centra voor Natuur-en Milieueducatie)
6-11

Noorwegen 7-11

Nosema ceranae 1-6, 8-12

Nosema sp. 3-10, 8-17

Op auteur (maand-pagina)

Olifant 3-16
Onderscheidingen 2-16, 4-18, 5-19, 6-10, 8-16, 10-10
Orchidee 2-6
Overlarfdagen
 Carnica (VCI) 5-15
Oxaalzuur 5-5, 10-3
Oxaalzuurverdamer 10-3

Paracetamol 4-5, 10-3
Paring 4-3
Personen
 Barten, B. 1-12
 Beens, P. 7-15
 Brekelmans, T. T. 7-12
 Charpentier, J. 4-16
 Cornelissen, K. 10-12
 Crane, E. 2-15
 Dussen, J. v.d. 5-25
 Groot, T. de 10-12
 Plaizier, J. 3-18, 5-24
 Rietveld, A. 8-20
 Simon, M. 6-20
 Verhaegh, J. 1-18
 Verbruggen, P. 10-12
 Vlietstra, M. 3-11
 Vorstman, J. 6-14
 Zee, R. v.d. 10-10
 Zomerdijk, H. 7-21
Pluimvoetbij 11-10
Politiek 7-22, 8-3
PPO-Bijen
 naamsverandering 5-18
Praktijkonderzoek bijenteelt 2-16
PRI (Plant Research Institute) 6-10
Primorski bij 3-10, 9-10

Raat
 bouw 6-10
 kunstraat gieten 3-14
Rectificaties/Correcties
 abrikozenboom 8-18
 bijenhouden met gemak 6-7
 Marcel Simon 7-6
 monitor bijensterfte 9-4
 Otto Cazemier 6-7
Robotjes 7-19
Roetbijen 11-11
Roken 9-13
Round-up 7-7

Saeftinge 10-17
Sachembij 3-8
Schiermonnikoog 4-15
Selectie 4-6
Snelgrovebord 2-11
Solitaire bijen 3-8, 5-8, 7-8, 9-8, 11-10, 11-11
Spitsmuis 10-16
Steek
 bij 5-23
 wesp 10-16
Sterfte 1-6, 2-3, 6-6, 7-10, 7-22, 8-12, 9-3, 11-13
Stichtingen
 Bijen en natuur 1-19
 Duurzame bij 4-6, 6-15
 Nederlands Centrum voor Bijenonderzoek 8-16
Stress 2-3
Studiedagen
 algemeen 9-18
 Beilen 8-18, 12-12

Boxtel 1-17, 8-18, 12-12
Eems-Dollard regio 11-17
Weert 8-18, 12-12
Stuifmeelvervangingsmiddel 5-19

Terschelling 1-6, 1-10
Tronkenbij 10-8
Tuten
 wachtbijen 8-10, 9-6
Tuten en kwaken 11-9

Vacatures
 HB 2-20
 hoofdredakteur 6-19
Vader Cats 1-10, 2-10, 3-10, 4-10, 5-10, 6-10, 8-10,
 9-6, 10-6, 11-8
Varroamijt
 Bestrijding 3-5, 4-5, 5-18, 9-3, 9-5, 10-3, 11-3, 11-13
 Resistentie honingbij 4-6
 verspreiding 3-10
Vervoersverbod 9-17
Virussen 2-3, 8-12
Vitafeed 8-17
Vlaamse Imkerbond 11-12
Vlieland 4-4
Voedingswaarde
 eiwit 5-3
 koolhydraat 6-3
Voorjaarsinspectie 6-5
VS 2-3, 5-5

Warmtekast 9-16
Was
 bleken 11-7
 oud gebruik 11-14
Waterland 2-10
Werkgroep bijensterfte 1-6
Wespen 3-4, 5-15, 10-16
Winterbijen 11-3
Wintervoorbereidingen 2-5
Woning
 moerkastje 7-16
 observatiekast 11-7
 Spaarkast 11-6

Zintuigen
 gezichtsveld 3-16
Ziekten en plagen
 Amerikaans vuilbroed 9-17
 Europees vuilbroed 1-3
 Hoornaar 2-12
 Israëli acute paralysis virus 8-12
 misvormde vleugel virus 2-3
 Nosema 1-6, 3-10, 8-12, 8-17
 Varroamijt 2-3, 2-12, 3-5, 3-10, 4-5, 4-6, 5-18,
 9-3, 9-5, 10-3, 11-3, 11-13
 Virussen 2-3, 8-12
Zorgimkerij Rbij 2-13
Zwermperikelen 4-10, 5-10, 6-11, 10-6
Zwermschepper 10-16
Zwermvall 2-14
Zwermvang- en zeefkist 6-16

Anema, C. 2-15
Bakker, O. 7-6
Blaquière, T. 2-16, 4-18, 5-18
Boerjan, M. 8-16, 12-12
Brascamp, T. 2-18
Breugel, P van 3-8, 5-8, 7-8, 9-10, 9-14
Buijssen, S. 7-10
Diepenveen, M. 4-23
Dommerholt, J. 4-25, 8-3
Dussen, J. v.d., 5-25, 6-20
Elshout, P. 1-3, 1-8, 3-4, 3-6, 4-22, 5-3, 6-3, 6-16,
 7-6, 10-3, 11-3
Fokkinga, H. 4-24
Frije, G. 5-14
Gelderen, L. van 6-6
Geltink, H. 2-19
Gielen, F. 1-5, 2-5, 3-5, 4-5, 5-5, 6-5, 7-5, 8-7, 9-5,
 10-5, 11-5
Gravendeel, B. 2-6
Heemert, C. van 3-12, 4-20
Iersel, M.J. van 3-14
Jansen-Venneboer, B. 1-14
Jochems, B. 5-15
Koben, Th. 4-3
Koster, A. 10-15, 11-15
Langerak, T. 7-18
Lemmers, P. 5-10
Liebens, J. 3-18
Liebig, G. 7-3
Millenaar, J. 11-17
Moens, F. 2-18, 3-3
Nijman, R. 8-3
Oldeven, R. 1-3, 6-13, 7-11, 8-19, 9-11, 10-7, 11-7
Ottens, J. 10-12, 11-12
Oude Essink, H. 2-8, 4-8, 6-8, 8-8, 10-8, 11-8
Plaizier, J. 3-19, 5-24
Plomp, R. 1-16
Rietveld, A. 8-20
Ritter, W. 2-3
Scheer, H. van der 2-16, 4-18, 5-18, 7-7
Schoots, A. 2-12, 2-13, 2-14, 3-14, 3-16, 3-17, 5-6,
 5-20, 5-23, 7-19, 8-15, 8-17, 9-13, 10-16, 11-16
Slot, D. 9-7
Sluiman, K. 3-18, 9-12
Smeekens, Ch. 4-7
Thissen, T. 1-11, 1-12, 3-11, 4-16, 5-20, 6-11, 6-14,
 6-18, 7-12, 7-16, 8-11, 9-17, 10-10, 10-17, 11-10
Velde, G. van der 7-14
Velthuis, H. 4-12
Verhaegh, J. 1-18
Vries, K. de 6-12
Wassink, H. 8-6
Wongdergem, H. 3-18
Zee, R. van der 1-6, 8-14, 9-3
Zomerdijk, H. 7-21
Zoet, K. 1-10, 2-10, 3-10, 4-10, 5-10, 6-10, 7-10,
 8-10, 9-6, 10-6, 11-6

Vraag & aanbod

Schriftelijke opgave van advertenties
bij de redactiesecretaris, mw. M. Canters,
Postbus 90, 6720 AB Bennekom,
e redactie@bijenhouders.nl.

U krijgt voor de kosten een factuur
toegestuurd, vermeldt daarom uw
adresgegevens in uw opgave. Geen
geld overmaken of overschrijvingsfor-
mulieren opsturen!

Het tarief voor 'Vraag & aanbod' is
€ 10,- voor de eerste twintig woorden,
ieder woord meer € 0,25.

Nederlandse Bijenhoudersvereniging

Postbus 90, 6720 AB Bennekom

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317-42 24 22 f 0317-42 41 80

e secretariaat@bijenhouders.nl

i www.bijenhouders.nl

bank 53.90.42.897, postbank 84.68.01.

Voor betalingen vanuit het buitenland:

IBAN: NL62ABNA0539042897

BIC: ABNANL2A

Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 uur

Het Bijenhuis (winkel)

Postbus 90, 6720 AB Bennekom

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422 733, f 0317-42 41 80

e bijenhuis@bijenhuis.nl

i www.bijenhuis.nl

bank 53.90.42.900, postbank 823276

open 1 apr t/m 30 sep: di t/m vr 8.30-17.30
uur, za 8.30 - 13.00 uur

1 okt t/m 31 mrt: di t/m vr 8.30-17.00 uur

bijen@wur Plant Research International (PRI)

(v.h. PPO-Bijen, Ambrosiushoeve)

Centraal Meldpunt Bijenziekten (ma t/m vrij
van 9.00 - 17.00 uur, op afspraak)

Postbus 16, 6700 AA Wageningen.

Bezoekadres: Droevendaalsesteeg 1, 6708 PB
Wageningen, t 0317-48 12 79, e bijen@wur.nl

i www.bijen.wur.nl

Spuitschade melden

Inspectie Noord/Oost, Zwolle, t 038-4291300

Inspectie West, Utrecht, t 030-66 92 669

Inspectie Zuid, Eindhoven, t 040-25 638 00

Amerikaans vuilbroed

Gevallen of vermoedens van Amerikaans
vuilbroed (AVB) altijd melden bij:

AID Kerkrade

t 045-54 64 185

Agenda

Het gehele jaar Weert

Natuur- en Milieucentrum De IJzeren Man,

Geurtsvenwg 4 is open. www.nmcweert.nl.

t 0495-52 48 93, e info@nmcweert.nl.

13 december Bornerbroek

Najaarsbijeenkomst van Carnica Vereniging

Oost-Nederland met lezing door Eric

Blankert. Aanvang 13.30 uur in dorps-

centrum 't Brookhoses, Pastoor Ossestraat

21 (de weg van Almelo naar Bornerbroek),

parkeren bij de Spar.Henk Roerink,

t 053-43 27 711, e henk.roerink@home.nl,

i www.pelmolenimker.nl.

17 januari Wageningen

Bestuivingsdag NBV, zie Bijenhouden
november.

22 januari Wageningen

Hoofdbestuursvergadering NBV in het

Bijenhuis, aanvang 13.30 uur.

23 januari Lelystad

In verband met het 40-jarig jubileum van

de NBV afdeling Oost-Flevoland, organise-

ren we een mini-symposium 'Inheemse

drachtplanten in het agrarische gebied.

Zie pagina 17 in dit nummer.

26 januari Oosterwolde

Vakavond NBV groep Friesland van 20.00

- 22.00 uur in bezoekerscentrum van het

Drents-Friese Wold van Staatsbosbeheer,

Terwisscha 6a, met als thema 'De bij in

balans met haar omgeving'. Lezing door

Theo Peeters, bekend van de 'Gids van

Bijen, Wespen en Mieren en door Arjen

Loonstra van de Rijksuniversiteit

Utrecht. Kosten €3,00. Bereikbaar: N381

Drachten-Emmen afslag Elsloo (bord

Drents-Fries Wold). Inl. M. van Dijk,

t 0516-441 948

31 januari Utrecht

Koninginnenteeltdag

6 februari Ruinen

Praatavond bij NBV afd. Ruinen over 'van

honinggoogst tot verkoop'. Aanvang 20.00

uur in Hotel 'Kuik', Brink 17. Jan Mansier,

t 0522-47 21 52, e mansier@uwnet.nl of

Eiso Eizinga, t 0522-48 18 91.

21 februari Wageningen

Bijeenkomst NBV groepen en Hoofdbestuur

in het Bijenhuis, aanvang 10.00 uur.

21 februari 2009, Bargercompascuum

Studiedag voor Nederlandse en Duitse
imkers. Zie pagina 17.

27 februari Ruinen

NBV afd. Ruinen organiseert presentatie

door Bijen@wur (PRI) – voorheen PPO-

Bijen – over de actuele stand van zaken

m.b.t. bijenziekten. Aanvang 20.00 uur in

Hotel 'Kuik', Brink 17. Jan Mansier, t 0522-

47 21 52, e mansier@uwnet.nl of Eiso

Eizinga, t 0522-48 18 91.

12 maart Wageningen

Hoofdbestuursvergadering NBV in het

Bijenhuis, aanvang 13.30 uur.

14 maart Driebergen

BD-Imkerdag. Informatie volgt.

27 maart Ruinen

Traditionele Bijenboelavond bij afd.

RuinenVeiling van bijenmaterialen (geen

bijen en/of honing). Tot 23 maart kunt u

uw te verkopen materiaal aanbieden bij

Jan Mansier. Aanvang 20.00 uur in Hotel

'Kuik', Brink 17. Jan Mansier, t 0522-47 21 52,

e mansier@uwnet.nl of Eiso Eizinga,

t 0522-48 18 91.

advertentie

**IMKERS MET VERSTAND
ZIJN BIJ HET BIJENHUIS
VASTE KLANT**

voor snelle levering bestel per

t 0317 422 733

f 0317 424 180

e bijenhuis@bijenhuis.nl

p.a. Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

of winkel on-line

www.bijenhuis.nl

Loem